

A
MAGYAR GYERMEK
EREDETI MÉRÉSEK ÉS LÉLEKTANI
ADATOK ALAPJÁN

ÍRTA:
BALLAI KÁROLY,
A GYERMEKTANULMÁNYI MÚZEUM IGAZGATÓJA

KIADJA
A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG

BUDAPEST, 1929

Merkantil-nyomda, Budapest, VIII., Hunyadi ucca 43. Telefon: J. 436-79.

This work
in which I am trying to expose in a matter of
fact way the fundamental Character of the
Hungarian Child
I dedicate with the thankfulness of my Hungarian
heart to the Right Honourable

Viscount ROTHERMERE.

I should feel happy if this book would increase
the intensity of your kindness shown to my nation
and I should consider it as a kind reward for my
hard Work, if the result of this book: the know-
ledge of the Character of the Hungarian Child,
Would still strengthen in your lordship the appre-
ciation of the Hungarian race.

CHARLES BALLAI

ELŐSZÓ.

A könyv olyan, mint a vándor: valahonnan jön s valahová megy. Honnan jön s hová megy ez a könyv? Jó szokás ezt kérdezni.

Ez a könyv a gyermektanulmányozás köréből való. Onnan való, arról a mezőről, melynek ugarát nálunk már huszonöt év óta szántogatja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság és művelik azok, akik hívei a gyermektanulmányozásnak.

Kik ezek? Akik nem hiszik, hogy a gyermeknevelés hivatalosan megállapított törvényei tökéletes kánonok és akik azt hiszik, hogy a gyermeklélek és a gyermekélet tanulmányozása szükséges, mert csak ennek megismerésén épülhet s fejlődhet egészségesen mindenkor a pedagógia. A jövő pedagógiája, az igazi módszer, a gyermekek új iskolája, melyben új lesz a szellem, a lélek s amelyből új, egészségesebb társadalom születik.

Nehéz munka az ugartörés mindenütt, nádunk is; az energia jórésze az ellenkező véleményen lévők ellenállásán pazarlódik szét. A Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak is bizony elég súlyos körülményekkel kellett küzdenie az elmúlt negyedszázad alatt. Mégis, mindennek dacára is, eredményekben gazdag munkát végzett.

Szorgalmasan gyűjtötte kérdőíveivel ¹⁾ s a lélektani laboratóriumokban ²⁾ a gyerekekről adatait s ezekről ismertető előadásokat tartott itthon s a külföldön is. Munkásságának 10 éves évfordulóján kiállítással kapcsolatos gyermektanulmányi kongresszust tartott. ³⁾ Az első magyar gyermektanulmányi kongresszus nagy látogatottsága élénk bizonyosságul szolgált arra, hogy a gyermektanulmányozók munkája nem volt hiábavaló. Magas színvonaláról Naplója s a kiállítás leírása számol be.

A Társaság célja nemcsak a gyermektanulmányi tudomány művelése, hanem a gyerekekre vonatkozó ismeretek terjesztése is. Ennek megfelelően előbb Füzetes Vállalatot ⁴⁾ indít, melyben rövidebb lélegzetű ismertetések közöl, majd kiadja a Gyermektanulmányi Könyvtárt. ⁵⁾ Megalkotja a Gyermektanulmányi Múzeumot, ⁶⁾ melynek igazgatója s megszervezője épp ezen könyv írója.

Hogy a Társaság előadásait rendszeresebbé tegye, megszervezi a Szülők Iskoláját ⁷⁾ a Szülők Szövetségével kapcsolatban. A Szülők Iskolájában a gyermek testi és lelki gondozásáról, neveléséről liceumszerűen folynak az előadások. Emellett megalkotta az annyira népszerű nyilvános szülői értekezleteket is. ⁸⁾ Ezeken az előadásokon a hallgatók is hozzászólhattak a megbeszélés tárgyához. A felszólalásokkal kapcsolatos viták nemcsak az érdeklődést tették mélyebbé, hanem sok érdekes tapasztalat, gondolat merült föl.

A Társaság munkásságát kiterjesztette a pályaválasztás ⁹⁾ és a tehetséges gyermekek felkutatására is. Nagyszabású kiállítást rendezett a tehetséges gyermekek alkotásaiból és kongresszust tartott a tehetséges gyermekek problémáiról, amelyről ismertető kötetet is kiadott. ¹⁰⁾ A társaság ezen a téren is megtette a kezdeményező lépéseket.

A Társaság tudományos kutatásainak közlésére szolgált az *A Gyermek* című szaklapja, majd kiadta a *Család és Gyermek* című folyóiratot. Ebben a család egész körét érintő s vele kapcsolatos erkölcsi, nevelési, társadalmi, művészeti, stb. kérdéseket tárgyalja s ezen körből népszerűen megírt tanulmányokat közöl.

íme, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság munkásságának rövid, futólagos áttekintése; ismertetése a munkakörnek, hogy mondhassuk: innen való könyvünk.

Abból a lélek-kohóból fakad, melyben a gyermek megismerésének szeretete izzott s azok közül írója, kiket az ismeretlen gyermek-lélek, gyermek-egyéniség felkutatásának vágya sarkalt. Nem dicseret az, hogy a gyermektanulmányozó írók kis csapatában a legbuzgóbbak, legjobbak között van e könyv szerzője, Ballai Károly. Ideális gyermektanulmányozó, nem téveszti meg a szeretetet, mint nem egyel, kit a lelkesedés elragad. Ballai Károly is szeretettel kutatja tárgyát, de adatait mindig hűvös óvatossággal mérlegeli és ez megbízhatóvá teszi eredményeit. Körültekintő gondosságáról, adatainak lelkiismeretes mérlegeléséről tanúskodik ezen könyve is, melyben a gyermektanulmányozás érdekes mezejére visz.

II.

Feleljünk meg most már a másik kérdésre is: hová megy ez a könyv-vándora

Ballai Károly könyve a gyermektanulmányozás nagyon érdekes és még kevésbé járt területére visz bennünket, amelyen még csak ezután fog érdemleges kutatásokat végezni. Ballai könyve figyelmeztetően mutat a magyar gyermektanulmányozás újabb kötelességére, hogy: kutatnia kell a magyar gyermek faji sajátosságait!

Egy ideig ugyanis minden gyermek fejlődése egyező lelki vonásokat mutat, de a 8—9 év korhatarától kezdve jelentkezni kezdenek a gyermekben a faji sajátosságok is. Innen kezdve olyan vonások szövődnek a közös sajátosságok közé, melyek mássá teszik a gyermekek csoportját, azaz fajszerint különböznek a többitől mind testi, mind lelki sajátóságukban.

Ezen faji sajátságoknak megismerése, összegyűjtése nagyon fontos mind a faj, mind a nevelés szempontjából. Ha a magyar gyermek fejlődését megismerjük, mélyebben beletekinthetünk a magyar faj lelki életébe s a magyarság lelki sajátágaiba is. Ha pedig a kutatások majd felderítik azt, hogy a magyar faj gyermekének testi és lelki fejlődése milyen eltérő utakon halad, ez a megismerés útmutatásul szolgálhat a magyar gyermek nevelési, tanítási módszerének megállapításában is.

Európa gyermektársadalmában a magyar gyermek volt a legnehezebb helyzetben, mert fajiságával elütrött minden más európai nép gyermekétől, kultúráló iskolája azonban módszereit, melyek az európai más fejlődésű gyermekhez voltak szabva, változtatás nélkül rá is alkalmazta. Sok és nehéz munkát rótt ez a magyar gyermekre és igen sok érték pusztulhatott el. Nagy és szorgos munkának kell még folynia, hogy megállapítható legyen a magyar gyermek egyéni sajátossága, hogy felépülhessen a magyar iskola magyar módszere, az önálló magyar pedagógia. Mert el kell jönnie annak az időnek, melyben a gyermeknek nemcsak általános gyermekfejlődési, hanem faj fejlődési különleges sajátságait is figyelembe fogja venni a pedagógia. Az ilyen utat követő módszer fogja majd felhasználni a legtakarékosabban, a legjobban és a legnagyobb eredménnyel a gyermek energiáját.

Ballai érdekes antropológiai kutatásokat végzett törzsökös magyar családok gyermekein. Sikertől kimutatni, hogy a magyar gyermek fejalkotása elüt más fajú gyermektől; megállapítja, hogy a gyermek fejlődésében mikor jelentkeznek a faji sajátosságok; összehasonlítja a gyermek s a primitív műveltségű felnőttek érzelmi és értelmi működését; elemzi a magyar gyermektől nyert lélektani adatokat: a gyermek játéktevékenységét, meseszeretét, erkölcsi, érzelmi és értelmi érdeklődését faji sajátosságának megnyilatkozása szempontjából s összefoglalásit megrajzolja a magyar gyermek képét.

Az első lépések ezek a magyar gyermektanulmányozás új iránya felé.

Értékes figyelmeztető az új munkára, mely nemcsak általános gyermeklélektani tudományos, hanem a magyar fajiság szempontjából is, sok érdekes adatot ismertet, ig ér s nekünk magyaroknak kettős értéket jelent.

Örülünk, hogy ezt egy kiváló magyar gyermektanulmányozó érdekes könyve kapcsán jelezhetjük, mintegy bizonyítékát annak az értékes munkásságnak, melyet a Magyar Gyermektanulmányi Társaságig kebelében csoportosult magyar gyermektanulmányozók végeztek s végeznek.

Dr. NÓGRADY LÁSZLÓ.

ELSŐ FEJEZET.

Melyik életkor a legjellemzőbb a gyermekre?

A 9 éves gyermek és a primitív műveltségű felnőtt érzelmi és értelmi működéseinek összehasonlítása.

Minden fejlődést korszakokra osztunk már azért is, mert minden fejlődésnek megvannak a maga jellemző fázisai és határpontjai, amelyek a fejlődés periódusait egymástól megkülönböztetik, illetőleg elválasztják.

Fölötte érdekes, izgalmas a kis emberpalánta fejlődésmenetének megfigyelése, ébredése és emberré alakulása; általában fejlődése mozzanatainak megismerése. Az általános gyermekfejlődéssel most nem foglalkozhatunk, így azt csak ott és annyiban fogjuk érinteni, ahol és amennyiben kitűzött célunk megkívánja.

Az életfejlődés alaptörvénye szerint az egyén-» fejlődés és a fajfejlődés párhuzamba állítható. Ezt " bizonyítják az embriológiai kutatások, melyek szerint azt a fejlődési menetet, amelyet a faj a geológiai korszakok évezredei alatt megtett, foetus korában az ember is megteszi.

Vájjon a gyermek szellemi fejlődése is az ősök szellemi fejlődése menetének nyomán történik-e!

Az emberiség ősét az állati sorból az emelte ki, mikor meg-megriadó élete fenntartására *mesterséges eszközöket* hív segítségül, ilyeneket, a legprimitívebb formában bár, alkalmaz. *A kultúra* valóban *a szükségből eredt*. Az ősember, hogy a természet mostohaságával, nemkülönben az életveszedelmes környezettel az életfenntartás céljából fölvehesse a harcot, eszközök létesítésére kényszerült, így lett az ősember szükségből kézműves, hogy később, mint azt *Reinach* mondta, művésszé lehessen ízlése sugallatára.

Vajjon ez a *külső kényszer*, amely voltaképpen a kultúra megteremtője, megvan-e a gyermeknél! Ha végiggondolunk a gyermek szükségletein, látjuk, hogy külső kényszer, olyan értelemben, mint az az ősebernél megnyilvánult, a gyermeknél nincs meg. Azonban, ha a gyermek életjelenségeit tüzetesebben vizsgáljuk, ezt a külső kényszert, megjelenési formájában lényegesen megváltozva, mégis megtaláljuk, mint a fejlődését előmozdító erőt, mondhatjuk, *belső kényszert*.

A gyermeknek ugyanis vannak bizonyos szükségletei, mint pl. a mozgás, az ismeretszerzés stb., amelyek mindenkor testi és szellemi fejlődését szolgálják, amelyek mindenkor érvényesülni törek-szenek. E szükségletek rugói az *ösztönök*, amelyek sokszor a mesterséges gátak dacára, mint pl. a helytelen nevelési elvek, amelyek ezen ösztönök ki-elégülését akadályozzák, ezer módon felszínre jutni iparkodnak. Tehát az ősebert külső motívumok kényszerítették mesterséges eszközök, kultúra léte-sítésére, a gyermeket pedig a veleszületett fejlődési készség hajtja oly cselekvésekre, játék, alkotás stbire, amelyekkel szellemi fejlődését önmagától is tudja előrevinni. Ez az a kényszer, amely többek között a gyermeket alkotásokra ösztönzi, habár az ő életében ezek az alkotások már nem szerepelnek oly értékkel, mint az ősember használati

eszközei. De hatása mindkettőnél egy: a szellemi fejlődés megindulása, sőt maga a szellemi fejlődés.

Ránk nézve mindenekelőtt két problémának a tisztázása fontos.

Az *első*: meddig fejlődik önmagától, külső, tudatos előmozdítás (nevelés-tanítás) nélkül a gyermek intellektusa I¹)

A *második*: melyik az a kor a gyermeknél, amelyben a faji jelleg mutatkozni kezd, ilyen megállapítható I

Ennek a két problémának a tisztázása közelebb visz bennünket célunkhoz, a gyermek magyarság jellemző vonásainak megállapításához. A gyermek addig, míg fejlődése nem csúcsosodik ki, állandóan változik, testben és lélekben állandóan fejlődve más és más állapotot, fejlődési fokot mutat. A gyermek fejlődésének természetes korhatárát ha megállapíthatjuk, bizonyára megismerjük a gyermeknek azt az életkorát, amely a gyermekre a legjellemzőbb s amely a legalkalmasabb lesz a jellemző (a faji) tulajdonságok összefoglalására.

A gyermekfejlődés vizsgálata során többen érintették azt a problémát: meddig fejlődik a gyermek intellektusa természetes hatások alatt, mert hiszen ez a fejlődéstannak egyik főproblémája is. A kérdésre az értelmi működések különböző területein kerestek feleletet, mint pl. a nyelvfejlődés, a játék, az emlékezet, a képzetasszociációk s a rajzolás terén. Magyarországon Nagy László foglalkozott ezzel a problémával a legalaposabban s ő, kutatási területül, a rajzolást választotta.

Mintegy 200 analfabéta katonával hét, mind inkább nehezebb témát rajzoltatott meg. A rajzok témái történet keretében adattak fel. így: 1. *Az ember*. Rajzoljon mindenki egy embert, úgy, amint azt elgondolja. Nem baj, ha a rajz rosszul sikerül is. 2. *A férfi és a nő*. Rajzoljanak egy férfit és egy nőt. 3. *A lovas*. Rajzoljanak egy lovast. Történetet

mondok. Annak az embernek és asszonynak, akiket az előbb lerajzoltak, fia született. Mikor a fiú megnőtt, szeretett lovagolni. Ha mezőn vagy ott-hon megszerezhetett egy lovat, rákapott és lovagolt rajta. így ni! — mutatja. Rajzolják le, hogyan lovagolt a fiú? 4. *A ló leveti a lovast.* A fiút gyakran intette atyja, hogy ne lovagoljon annyit, mert egyszer csak baj lesz. De a fiú nem hajtott atyja szavára. Volt egyszer az atyjának egy igen hamis lova. A fiú erre is ráült, de pórul járt, a ló levetette magáról. Rajzolják le, hogy veti le a ló a lovast. 5. *A csata.* Mikor a fiú emberré nőtt, katona lett. Kiűtött a háború²⁾ és a fiút is elvitték a háborúba. Rajzolják le, hogyan harcolt a fiú a csatában. 6. *Szekér és vonat.* Vége lett a háborúnak. A kapitány megdicsérte a fiút: Jó katona voltál fiam, vitézül harcoltál! Most már haza is mehetsz! A fiú azonnal el is indult... Az útnak felét vonaton, a másik felét szekéren tette meg. Rajzolják le, hogyan utazott a fiú haza. 7. *Ház kerttel.* Mikor a fiú hazaérkezett, nagy örömmel fogadták. Körülvezették a házban s mindent úgy talált, mint régen volt. Azután kiment a kertbe s ott is mindent a régiben talált. A fákon énekeltek a madarak, rajtuk voltak a régi fészkek s a gyümölcsfákról gyümölcsök csüngtek alá. Azután nagy lakomát csaptak s a fiú többet nem ment el hazulról. Rajzolják le a fiú házat kerttel.³⁾

A rajzolás személyes felügyelet alatt történt.

Ugyanezen témákat azonos módon falusi népiskolába járó 6—12 éves gyermekekkel is megrajzoltatták s az ilymódon összegyűlt kb. 1000 katonarajzot és 4000 gyermekrajzot lélekfejlődéstani szempontból Nagy László dolgozta fel.

Először a katonarajzokat osztályozta, azután a gyermekrajzokat. Az első eredmény az volt, hogy mind az analfabéta felnőttek, mind a gyermekek rajzai ugyanazon lélektani csoportba voltak osztá-

lyozhatók. Azután az analfabéta felnőttek és a gyermekek rajzainak részletes fejlődéstani egybevetése következett. A gyermekek minden korosztályának rajzaival, tehát külön-külön a 6, 7, 8, 9, 10, 11 és 12 évesekével egybevetette a katonák rajzait. Az eredmény a következő volt: *a műveletlen felnőttek rajzainak színvonala átlagosan véve meg egyezett a 9—10 éves gyermekek rajzaival.* Mind a kettőnek rajzaiban ugyanazon lélektani jellemvonások ugyanazon színvonalon mutatkoztak. Mind a 9—10 éves gyermekek, mind az analfabéta katonák rajzai a primitív rajzolás azon átmeneti fokát mutatták, mikor a reprodukált képzetek analitikus kifejezés módjai átmennek a szintetikus kifejezés módokba. Miként a gyermek, úgy a műveletlen felnőtt is, a képzetkomplexumok részképzeteit többé-kevésbé izoláltan fogja fel, izoláltan reprodukálja s még inkább így fejezi ki. A kalapot, a fület, az orrot, lábujjakat önálló alakok gyanánt rajzolja meg. A harmadik dimenziót már látják, ki is akarják fejezni, azonban azokat csak izolált alakok gyanánt képesek megrajzolni. Ami továbbá mind az analfabéta felnőtt, mind a 9—10 éves gyermek közös színvonalára jellemző, az az, hogy igen sok részletet látnak és akarnak kifejezni, de mivel a szintetikus rajzolás módjait nem ismerik, azért a tér kifejezésének problémáit igen sajátságos elváltoztatásokkal oldják meg, amely mód az analfabéta felnőtteknél s a 9—10 éves gyermekeknél azonos.

Ezen vizsgálat és más vizsgálatok eredményei alapján az első gyermekkor végére, körülbelül a 9—10 éves korra vehető a gyermeki intellektus természetes fejlődésének határa.

Ebben a korban nevezetes változások mennek végbe nemcsak a gyermeki intellektusban, hanem a testi fejlődésében is. Így ebben az időszakban Meumann Ernő dr., a hamburgi egyetem néhai ki-

váló tanára szerint a homályos és laza analitiko-szint etikus képzet-kapcsolások rendszeres szintetiko-analitikus képzet-kapcsolásba mennek át; *Binet* Alfréd párisi pszichológus szerint a reprodukív (mechanikus) emlékezet ekkor éri el fejlődésének tetőpontját s a 10. évtől fogva kezdődik meg az asszociatív emlékezet kialakulása. *Nógrády* László dr.⁴⁾ kutatásai szerint a gyermek játékai-ban a 9 éves kortól fogva az érzelmi motívumok helyett az értelmiek válnak uralkodókká. *Nagy* László intelligencia vizsgálatai szerint⁵⁾ a 8 éves gyermek intelligenciája sokkal közelebb áll a 7 éves gyermekéhez, mint a 9 éveséhez; *Schuyten* flamand tanár szerint a 7—8 éves kor gyors testi fejlődése után a 9—10 éves kor lassú testi fejlődése, stagnálása következik. *Straatz* szerint a 8 éves korról fejeződik be a gyermek nemileg közömbös korszaka s kezdődik a bisexualitás érzése.

Mindezek a más és más nemzetbeli kutatóknak más és más területen végzett vizsgálatai bizonyítják, hogy a gyermekben 8—10 éves korában oly nevezetes lélektani változások fejeződnek be s indulnak meg, amelyeknek intellektuális berendezésében lényeges változás már nem történik: azaz, ha a gyermeket ezen fejlődési fokon túl külső értelmi hatásokkal (tanítással) nem támogatjuk, az önma-gától csak a legtrikább esetben fog továbbfejlődni.

A gyermek természetes továbbfejlődésének korhatára tehát annak 9. éve körül van. Ezt megerősíti az is, hogy a primitív műveltségű felnőttek pszichikumában a 9—10 éves kort jellemző szintetiko-analitikus irány az uralkodó egész életükön át. Nevezetesen a tanulatlan felnőtt kitűnően és logikusan tud valamely részletet megfigyelni, a jelenségeket elemezni, azonban gondolatokat összefoglalóan s elvontan megalkotni, kifejezni, a jelenségeket eszmei szempontból vizsgálni úgyszólván képtelen. A primitív műveltségű felnőtt csele-

kedeteit egész életén át kevésbé az eszmei elgondolások, mint inkább a konkrét valóságok, az egyéni képzet-kapcsolások vezetik.

A két intellektus tüzetesebb összehasonlítását szolgálja a következő összeállítás, mely mind a 9—10 éves gyermek, mind a kezdetleges ember érzelmi életének jellemző vonásait tünteti fel. A kezdetleges emberre vonatkozó adatokat Herbert *Spencer* szintetikus filozófiájából vettem és a tárgyilagosság okából lehetőleg *Spencer* szövegét használok.⁶⁾

A 9—10 ÉVES GYERMEK ÉS A PRIMITIV EMBER LÉLEKFEJLŐDÉSTANI ÖSSZEHASONLÍTÁSA.

Az első gyermekkorban a gyermek érzelmi életét jellemzi annak élénksége, változékonysága, összefügg ez a lesti szervek, az izmok, az idegrendszer élénk működésével s abban áll, hogy a gyermekben a csekély ingerek is már nagyobb testi és szellemi tevékenységet váltanak ki.

Az érzelmek élénksége és változékonysága széles taglejtésben, ugrálásban, szaladgálásban, kacagásban, kiabálásban fejeződnék ki leginkább. A különböző érzelmi még az ellentétek is gyorsan, átmenet nélkül csapnak át egymásba, az öröm bánatba, a nevetés sírásba, stb. Ezen jelenségekkel függ össze a gyermek külső tevékenységének élénksége és változékonysága. Zajjal, lármával játszik, gyorsan változtatja a játékait, cselekedeteit.

A gyermek cselekedeteinek fő ható oka e korban a külső inger, a testi érzés, a pillanatnyilag felbukkant vágyak és utánzás.

A kezdetleges ember érzelmi életét az ingadozó és állhatatlan lelki-állapot, kítőró, zavaros, kiszámíthatatlan magaviselet jellemzi.

Az érzelmi élet változékonysága, mely nem nélkülözi az élénkséget is, szintén összefügg a testi szervek, különösen a vegetatív szervek működésével és az idegrendszer állapotával. Ugyanis a kezdetleges ember táplálkozási rendszere hozzá idomulva a táplálék szabálytalan (elvételehez, csak szabálytalan időközökben nyújt idegerőt, mely természetesen kevesebb ahhoz, hogy állandó, célirányos erő kifejtéshez elégséges legyen.

A kezdetleges ember, mondhatjuk egyoldalú cselekvéseinek legfőbb indító oka testi szükségletei, elsősorban az éhség. A következő szükség-

Önálló cselekvésre képezítő megfontolás és választás, amely a ta-

pasztalatokon épül fel, e korszakban nagyon kevés szerepet játszik.

Az öntudat kialakulása szorosan összefügg a fejlődés fiziológiai mozzanataival. Kezdődik e folyamat a járnai tanulás, a beszéd elsajátítása világosabbá, határozottabbá teszi a körülbelül 3 éves korban kialakuló, homályosan érzett „én” fogalmát.

A 8—9 éves korban már kifejlődött az öntudat, ennek azonban inkább érzéki, mint értelmi tapasztalatokban vannak a gyökerei.

Az öntudat kialakulása kezdetén lép fel, úgyszólván elemi erővel, a birtokvágy, az önzés. Mindent meg akar fogni, mindent meg akar szerezni, sőt alkalmas helyen minden keztegyébe kerülő tárgyat elrejt. A gyermekkorban az önzés ezen intenzívitásából enged s főleg a nagylelkűség, a nagyok dicserete és helyeslése az, amelyek önzésében sokszor rövid időre korlátozzák.

A gyermek értelmi működései megfelelnek az érzelmi és akarati működések természetének. Értelmi működésében fő és jellemző sajátága a képzelet, azonban ez nem áll egyébből, mint gyorsan változó, szabadon csapongó, s egymástól elszigetelten jelentkező képzetkapcsolatokból. Képzetei konkrétak. Érdeklődése a tevékenységek tárgyi tartalmából származó, objektív. Ítéletei nélkülözik a logikai rendezettséget, miért is szubjektívek s értékeléseiben nincs tárgyiaság, főmotívuma, hogy énjének kellemes-e vagy sem.

létei, örömei és fájdalmai, minthogy nem érzi azokat kellő mértékben át, nem adnak kellő ösztönzést neki az állandó, tudatos erő kifejtésre s így a kezdetleges ember élete, akár a gyermeké, csak könnyelmű, gondtalan elmerülés a jelenben.

A kezdetleges ember öntudata érzetekből és az azokkal közvetlenül asszociált egyszerű reprezentatív érzésekből áll és kevésbé a bonyolultabb reprezentatív érzésekből. A kezdetleges ember társadalmi csoportosulásaiban az altruisztikus érzelmek nagyon változó mennyiségben találhatók fel. Azt az önzését, amely úgyszólván természeti életével szorosan összefügg, hol a csoportosuláshoz fűződő szeretet, hol a félelem által okozott engedelmesség, hol a büntetéstől való félelem enyhíti.

Azok a nagy s közvetlenül érzett előnyök, melyeket társai tetszése, helyeslése okoz, azok a komoly bajok, melyek társainak haragját és megvetését követik, oly tapasztalatok, melyek uralkodókká érelik a kezdetleges embernél a helyeslés szeretetét. Innen ered a közvéleménynek való alárendeltség és magaviseletének valamelyes etikai szabályozása.

A gyermek értelmi életével szemben a kezdetleges ember szellemi életét az éles érzékek, a gyors észrebevő képesség, valamint éles és az aprólékosáig menő megfigyelőtehetség jellemző és ezekkel karöltve nagy ügyességet tanúsít azokban a tevékenységekben, melyek az észrebevés közvetlen vezetésétől függenek. Azon ellentétnél fogva, mely az egyszerűbb tehetségek tevékenységei és a bonyolultabb tehetségek tevékenységei között fennáll, az alacsonyabbrendű szellemi élet ez uralma megakadályozza a magasabbrendű szellemi életet.

Egyébként az általános tények képzetei hiányosak, figyelmét, érdeklődését jelentéktelen részletekre fordítja és kevés képessége van a jellemző tények kiválogatására, melyekből következtetések vonhatók le. Hijján van az elvont eszméknek, képzelőtehetsége reproductív, nem alkotó; felfogási képessége gyenge; osztályozott és rendszeresített ismeretek hijján hiszékeny; végűi az utánzási vágy sajátágaiban, mely a civilizált fajok legmagasabbrendű tagjainál a legritkább és a legalacsonyabbrendű vadembereknél a leggyakoribb; az észrevevő és gondolkodó tevékenység közötti ellentét ismét látható. Ez oly szellemi tevékenységre mutat a kezdetleges embernél, melyet percről-percre főleg a külső behatások határoznak meg és amelyet csak kevésbé határoznak meg olyan okok, melyek széles gondolkodást, képzelőtehetséget és eredeti eszmét tételeznek fel.

MÁSODIK FEJEZET.

A gyermek fejlődésében a faji sajátosságok mikor jelentkeznek?

A gyermekfejlődéstani vizsgálatok eddigi eredményei alapján megállapítható, hogy a gyermeki intellektus fejlődésének természetes korhatára életének 9. éve körül van. Itt rátérünk a második probléma területére, *a faji sajátosságok jelentkezése és kialakulása mikor történhetik?*

A faji sajátosság főképpen öröklött diszpozíció s ezen diszpozíciók állandóbbjának a testi vonatkozásúak megjelenésére és kialakulására látszólag a természetes fejlődés időszaka volna a legalkalmasabb. Ezt a feltevést azonban bizonyítani nem tudjuk, mert ezzel a problémával tudtommal nem foglalkoztak. *Bartucz* Lajos egyik munkájából ismerek egy olyan megállapítást, mely ezt a valószínűnek látszó feltevést nem támogatja. *Bartucz* Lajos 36.000-nél több magyarországi gyermek¹⁾ természetbeli növekedését elemezve megállapítja: „Mindenekelőtt szemünkbe ötlik, hogy 9—12 éves kortól lefelé és felfelé az ötféle nemzetiségi? gyermekeknek természetbeli sorrendje: oláh, szláv magyar, német, zsidó, mind szabálytalanabb lesz;? és pedig 12 éves kortól felfelé nagyobb mértékbeli.

mint 9 éves kortól lefelé; végül a termet béli sorrend egészen megváltozik. A sorrend e változására hatással van kétségkívül az is, hogy ezen életévek aránylag már kevesebb számú gyermek által vannak képviselve. Valószínűnek tartom azonban, hogy ezenkívül más ok is szerepel itt. Nevezetesen az, hogy egyfelől 9 éves kortól lefelé haladva a termetbeli rasszkülönbség mindjobban elenyészik s másfelől, hogy 12 éves kortól felfelé a rasszbeli összetétel szerint különböző időben fellépő ivarézés, illetve a vele kapcsolatos gyorsabb vagy lassúbb fejlődés egyes nemzetiségeknél hol nagyobb, hol kisebb eltolódásokat hoz létre az évenkénti átlagos termetadatokban. E mellett szól többek között az is, hogy amíg 6—7 éves korban az ötféle nemzetiségű gyermekek átlagos termetének egymástól való eltérése (átlagos variációja) alig 2 cm. addig 17—20 éves korban ez már 6—7 cm.-t tesz ki.”²⁾

A gyermekek — úgylehet — tekintet nélkül faji származásukra, bizonyos életkorig, mondjuk 9—10 éves korig, nagyjából egyező ütemben fejlődnek ki testileg (s talán lelkileg is!), mely időt *az emberré levés idejének* mondhatjuk s csak ezután kezdenek a faji sajátosságok előtérbe nyomulni, majd később uralkodókká válni. Tapasztalati tények azonban ezt még nem igazolják s ugyancsak tapasztalati tények híján a második problémát sem tudjuk kielégítően megközelíteni.

A gyermektanulmány, mint a gyermekfejlődés és a gyermekkultúra tudománya ma még jobbra általános szempontból vizsgálja a gyermeket. A gyermektanulmányi vizsgálatokban ugyan számba veszik a származási adatokat, azonban a feldolgozásban az egyes származási területek adatai alig

I. Összehasonlító táblázata

a fajilag meg nem válogatott gyermekek és a faji származás szempontjából kiválogatott gyermekek kephal-indexeinek

Koczián Lajos dr.: Máramarosszigeti vegyes származású 320 fiúgyermek kephalindexe	Ballai Károly: Törzsökös magyar fiúgyermek kephal-indexe
—76.4 jelzőszámig dolichocephal 2'2%	
76.5—80.9 jelzőszámig mesocephal 15'4%	77.0—79.6 jelzőszámig sub-dolichocephal 0'74%
	79.7—81.9 jelzőszámig mesocephal 3'68%
81.0—85.9 jelzőszámig brachycephal 65'0%	82.0—85.2 jelzőszámig sub-brachycephal 14'70%
86.0—x jelzőszámig hyperbrachycephal —	85.3—86.9 jelzőszámig brachycephal 45'79%
	87.0—91.9 jelzőszámig hyperbrachycephal 16'91%
	92.0—x jelzőszámig ultrahyperbrachycephal —

annak szétválasztva s külön-külön is feldolgozva. Már pedig, ha tiszta eredményhez akar jutni a gyermektanulmány, (most eltekintünk annak gyakorlati törekvéseitől), elengedhetetlen, hogy az eredményeket származásuk szerint is ne osztályozza, mert a faji szempontok mellőzésével a gyermek és nem pl. a magyar gyermekről szerzünk pozitív ismereteket. Például megemlítem a magyar gyermek kephal-indexéről a magam megállapításait. A méréseket színmagyar területeken végeztem és e területeken is csak az ősi, a törzsökös

családok gyermekeit mértem.³⁾ *Kóczián* Lajos 320 máramarosszigeti tanulót mért meg anélkül, hogy a tanulók származási viszonyaira figyelemmel leli volna.⁴⁾ E két magyarországi mérés eredménye meg sem közelíti egymást, mert míg *Ballai* eredményei a fejlődéssel járó különbségektől eltekintve megegyezést mutattak ugyanazon terület felnőtt magyarságát jellemző megállapításokkal, addig *Kóczián* merőben idegen adatokat produkált, amely sem a magyar gyermekével, sem a magyar felnőttékével egyeztethető nem volt. (Lásd az I. táblázatot.)

Mint ez eredmény-egyeztetés is mutatja, más az eredmény, ha a faji származásra való tekintet nélkül, más, ha azt figyelmen kívül nem hagyjuk.

Ezt a tételt most más területről vett példával is igazolom.

A *Binet—Simon* francia pszichológusok által megállapított és a gyermeki intelligencia vizsgálátára szolgáló próbák (*test-ek*) alapján a magyar gyermekek is megvizsgáltattak. Ezt a vizsgálatot az eredeti próbákkal *Éltes* Mátyás igazgató Budapesten végezte és azt találta, hogy „a francia gyermek lelkében bizonyos egyéni sajátosságok másként alakulnak ki, mint a magyar gyermeknél.” Bizonyítják ezt, hogy néhány eltérést bemutassak, pl. azt a próbát: 2 háromszögből téglalapot rakjon össze, az 5 éves francia gyermekek 100%-a fejtette meg, míg ugyanezt a feladatot a budapesti gyermekek közül az 5 évesek 5%-a, a 6 évesek 48%-a, a 7 éveseknek pedig 68%-a volt képes megfejteni. Ugyancsak eltérés van a dülény lerajzolásánál is. Ezt a próbát Binet a 6 éves gyermekeknek osztja be, míg a 6 éves budapesti gyermekeknek csak 28%-a, a 7 éveseknek pedig 64%-a fejtette meg. Több hasonló eltérés állapított meg és pedig nemcsak nálunk, hanem pl. Németországban - is, sőt Amerikában is.⁵⁾

Ezek a testi és lelki vonatkozású példák bizonyítják, hogy a különböző fajhoz tartozó gyermekeknek mind testi, mind lelki fejlődése nem azonos, az egymástól elváló, sok esetben külön utat járó. A magyar gyermek fejlődéséről szóló adatokat várja a gyermektanulmánytól a magyar tudományosság, mert a gyermek-magyarság fejlődésének megismerése segít bennünket a magyarság jellemző vonásainak megállapításához.

HARMADIK FEJEZET.

A magyar gyermek kephal-indexe

Az anyag megválasztása. — Módszer. — A magyar gyermek hosszúság-szélességi jelzője és gyakorisága egyes életéveiben.

A magyar gyermek testi kifejlődése menetének mennyiségi és minőségi megállapítása nemcsak a gyermektanulmánynak, hanem a magyar ember tani tudománynak is alapvető feladata.

A gyermek szellemi fejlődése összefügg a testi fejlődéssel s ezen kétirányú fejlődés egymásra való hatása még nincs kellően kiderítve. Teendőink el-seje, hogy a gyermek testi fejlődésének tényezőit, fázisait pontosan megismerjük s csak ezen ismeretek birtokában jutunk oda, hogy a testi és a szel-lemi fejlődés egymásra való hatását *pozitív* vizsgálat alá vonhassuk.

A magyarság embertani típusa addig, míg a magyar gyermek testi fejlődését nem ismerjük, szintén probléma marad.

Sajnos, e téren keveset produkáltunk, bár gyermekeken antropometriai vizsgálatokat Magyarországon is végeztek. Külföldön sem sok tör-tént s amint nálunk, úgy ott sem kötötték össze e

vizsgálatokat a faji szemponttal. Ez utóbbi szempont szerintem, a gyermektanulmány előtt sem közömbös, hiszen a különböző fajokhoz tartozó gyermekek testfejlődési menete, sőt szellemi megnyilvánulása is különböző lehet s a különböző fajú gyermekek összekeverése bizonyára módosítja az eredményt.¹⁾

A gyermek testi fejlődésére vonatkozó méréseket végeztek nálunk: *L. Szász Irén*²⁾, *Török ödön*³⁾, *Nagy László*⁴⁾, *Kóczián Lajos*⁵⁾, *Konrádi Dániel*⁶⁾, *Juha Adolf*⁷⁾, *Földváry Mihály*⁸⁾ és *Mohos Gyula*⁹⁾. Ezen vizsgálok egyike sem kötötte össze a gyermek testi fejlődésének vizsgálatát a faji szemponttal, csak *Bartucz Lajos* dr. dolgozott e kettős szempontból fáradhatatlanul és számottevő eredménnyel,¹⁰⁾ valamint *Tuszkai Ödön* dr.¹¹⁾

A *Gyermektanulmányi Múzeumnak* ezen a téren hivatása van. Ugyanis a gyakorlati célokon kívül nem lehet feladata a magyar gyermeknek *csak* a szellemi képét, fejlődését mutatni ki, szükséges, hogy ezen gyűjteményeibe beiktassa a testi fejlődésre vonatkozó vizsgálatok eredményeit s fontos, hogy ezen eredményekben a fejlődés megállapítása mellett a faji szempont is ki legyen domborítva.

Magam is végeztem testméréseket s kutatási területül nemcsak színmagyar vidékeket szemeltem ki, hanem ott is lehetőleg az *ősi*, a *törzsökös* családok gyermekeit tettem méréseim tárgyává. Természetesen, nem mulasztottam el a kiválasztott terület történeti, néprajzi és ha volt — mint a matyóföldön, balatonvidéken s Csongrád megyében — az embertani irodalmában tájékozódni.

Anyagomról a következőkben számolok be: 1. A *matyóterületről* 54 fiáról és 17 leányról van adatom és pedig 1913. évi október hó elején *Mezőkövesden* 40 fiút, *Szentistvánon* 14 fiút és 11

leányt, míg *Tardon* csak 6 leánygyermeket sikerült megmérnem.

A matyók Mátyás király kiváltságos népe és telepesei voltak, ma is endogám, egymásba házasodó nép, akik ősi szokásaikat ma is megbecsülik, azokat még nem vetették el.

A megmért gyermekek családjairól részletes adataim nincsenek, az ottani tanítók bemondása szerint valamennyi törzsökös család sarjadéka.

2. *Balatonkeneséről* (Veszprém m.) 29 családból származó 31 fiúról van antropometriai adatom. E 29 családból *Jankó* János adatai szerint¹²⁾ ősi, tehát amelyek már a XYIII. században ott laktak, 15 család volt; ezek: *Széles, Haj da, Somogy? Csurgat, Szabó, Öri, Pintér, Nagy, Makai, László, Sipos, Kocsis, Öcsi, Lukács*; a következő 9 család: *Bálhit, Borsos, Filó, Méreg, Pöcz, Csizmadia, Cze-cső, Pillók, Patonai, (Batonyai?)* a XIX. század folyamán húzódott le a Balatonhoz; 5 oly magyar család is van, amelyek *Jankó* János összeállítása (1893—1900) után költöztek oda.

A méréseket 1914. év június havában végeztem.

3. Ugyancsak az 1914. év júliusában, közvetlenül a világzivatar kitörése előtt *Hódmezővásárhely*, földeákszéli (régebben rácúti), kútvölgyi és kataszéli tanyáin 20 fiút és 17 leányt vontam vizsgálataim alá.

Azon családok közül, amelyekhez a gyermekek tartoztak, 8 ősi volt, amelyeknek ottléte a XVI—XVIII. század óta kimutatható, ezek: *Albert, Kotor mán, Pap, Szokol Szék, Szőke, Tóth*¹³⁾, *Fekete*; 9 családról mondhatjuk, hogy *régi, törzsökös* familia, amelyek közül egynéhány az 1848. utáni időkből telepedett le, mint a *Móricz, Molnár, Barta, Mérges, Paed, Csagány, Tornyai, Mucsi* és a *Csanki-család* és végül két családról (*Fejes, Joó*)

nem találtam adatot kitűnő forrásomban, *Szeremlei* Sámuel öt kötetes hatalmas munkájában, a *Hód-Mező-Vásárhely történetében*.

4. *Mindszentről* (Csongrád megye) 43 családból való 55 gyermekről van fölhasználható adatom: 31 fiúról és 24 leányról.

A mindszenti hagyomány a helység eredetét a tatárjárásig viszi ugyan vissza, mely hagyományt az ottani leletek is megerősítik, de a kün-, majd a törökuralom hosszú ideig tartó sanyarúságai alatt ősi lakossága teljesen kipusztult. 1647. után hét halászcsaládot találunk Mindszent helyén s ebből a hét családból és a bevándorlókból alakult ki a mai Mindszent lakossága.¹⁴⁾

A bevándorlók az ország sok helyéről jöhettek, mert találunk itt *erdélyi ért* (Bánfi, Mikó) s *túladunai* eredetű családot is (Szombathelyi.) Idegen hangzású családnév csak kettő szerepel (Jaksa, Gacsárik), a többi színmagyar családnév.

Mindszentre Hódmezővásárhelyről mentem.¹⁵⁾

Megmértem e gyermekek magasságát, részben súlyát, a karol hosszát, a fej körfogatát, legnagyobb hosszúságát, szélességét és a fej magasságát. A fejméréseknél az előírt módon a legnagyobb gondossággal (minden mérést kétszer végeztem) a *Martin-féle* fejkörzővel és az úgynevezett *tolókás körzővel* dolgoztam.

A fej (koponya) legnagyobb hosszát az az egyenes vonal alkotja, amely az orrgyök fölötti ki-domborodástól, a glabellától kiindulva a nyakszirt legkidudorodóbb pontját köti össze; legnagyobb szélességét pedig úgy kapjuk meg, ha a körzőnkkel a fej oldalsó két legkiemelkedőbb pontját kötjük össze. Ezen méretek meghatározásánál a fejet olyképpen kell vízszintes síkban elhelyezni, hogy az orrlík és a fülnyílás egy szintbe kerüljön. E két méretnek egymáshoz való viszonya adja a fej (ko-

ponya) *indexét* vagy *fej-jelző számát*. A viszonyt a következő képlet fejezi ki:

$$\frac{\text{legnagyobb szélesség}}{\text{legnagyobb hosszúság}} \times 100$$

A jelzőszám azt mutatja, hogy az illető fej (koponya) milyen típusú: hosszúfejű, középféjű vagy rövidfejű. Ugyanis a fejjelzőszámokat csoportokba osztották s a *Broca-Topinard-Deniker-éle* csoportosítás az, amelyet az élők méreteire általában alkalmaznak, így pl. a fej

—71.9	jelzőszámig nagyfokúan	hosszúfejű,
72.0—76.9	jelzőszámig	hosszúfejű,
77.0—79.6	jelzőszámig kislefokúan	hosszúfejű,
79.7—81.9	jelzőszámig	középféjű,
82.0—85.2	jelzőszámig kislefokúan	rövidfejű
		(kerekfejű),
85.3—86.9	jelzőszámig	rövidfejű,
87.0—91.9	jelzőszámig nagyfokúan	rövidfejű,
92.0	jelzőszámtól túlságosan nagyfokú	rövidfejű.

Méréseim eredményeit a következő összeállítások rögzítik meg. Messzire menő következtetések levonásától tartózkodtam, erre különben már a vizsgálat korlátolt terjedelme sem jogosított volna fel. Mindamelllett az adatok összeállítása, a felnőtt magyarok meglevő adataival való összehasonlítása, végül a külföldi gyermekekre vonatkozó hasonló adatok egymás mellé állítása elég világosan mutatják a magyar gyermek kephal-indexének típusát az egyes életkorokon belül s általában is.

Milyen a magyar gyermek egyes életéveiben hosszúság-szélességi jelzője?

E kérdésre próbál felelni a II. tábla, mely a megmért gyermekek hosszúság-szélességi jelzőszámát mutatja terület, *életév* és nem szerint csoport-

tosítva. Itt megjegyzem, hogy a jelzett *életévbe* annál félévvel *fiatalabb* és félévvel *idősebb* gyermekeket osztottam, tehát az életév megállapításának sémája: $6\frac{1}{2}$ $7\frac{1}{2}$ évig 7 éves; $7\frac{1}{2}$ – $8\frac{1}{2}$ évig 8 éves stb. E táblán minden életévben közlöm a legkisebb, a legnagyobb fejfelzõt s azon évjárat összes egykorú gyermekek, tehát fiúk és leányok adatait együtt tüntetem fel.

A *matyó* fiúk és leányok fejfelzõinek aritmetikai közép számai úgy szõlván megegyeznek. így a *fiúk* fejfelzõi, felfelé kiegészítve és a 7. és 8. életkört elhagyva a 9—15 éves korban 90; a *leányoké* 10 éves korban 90; 11 éves korban 89; 12 éveseknél pedig 91. Mind a fiúk, mind a leányok fejfelzõ számai a nagyfokú rövidfejűség (87.Ö—91.9) csoportjába esnek.

A 7—14 éves *balatonkenesei fiúk* (innen leányadatom nincsen) fejfelzõi nem oly egységesek, mint a *matyókéi*, mert négy egységen belül hullámzanak. így a 7. évben 90; 8. évben 89; 9. évben 91; 10. évben 88; 11. évben 87; 12. évben 89; 13 évben 87 s végül az egyetlen 14 éves fiúnál 88 volt a fejfelzõ szám. A *balatonkenesei fiúk* fejfelzõinek aritmetikai közép száma átlag három egységgel alacsonyabb ugyan a *matyókéinál*, azonban ezek is a nagyfokúan rövidfejűek közé tartoznak.

A *hódmezõvásárhelyi fiúk* fejfelzõi a *kenesei* adatoknál még kevertebb. A 11 éves kornál feltüntetett 81-es értéket nem számítva, mert az csak egy gyermek adata, 5—14 éves korig 11 egység az ingadozás terjedelme (85-tõl 95-ig). A *leányok* fejfelzõi ezzel szemben egységesebbek s csak 3 egység az ingadozás (86-tõl 88-ig). A fejfelzõknek eloszlását az alábbi összeállítás szemlélteti:

Év:	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Fiúk:	85	91	85	85	84	89	81	86	90	95	—
Leányok:	—	—	86	88	88	0	81	88	87	0	81

Észrevehetjük még azt is, hogy a 13. évtől eltekintve, a leányok fejfelzői magasabb értékűek, amely jelenséget, nem ilyen egységesen ugyan, láttuk a matyóknál is.

Az itt közölt adatok szerint a hódmezővásárhelyi fiúk öt évjárata (5., 7., 8., 9. és a 12. év) a rövidfejűek (85.3—86.9); három évjárata (6., 10. és 13. év) a nagyfokúan rövidfejűek és egy évjárata (14. év) a túlságosan nagyfokú rövidfejűek csoportjába tartozik. Míg a leányok közül egy kis rész (7. év) rövidfejű és a nagyobbik rész (8., 9., 12. és a 13. év) nagyfokúan rövidfejű.

A *mindszenti* gyermekek fejfelző számai a hódmezővásárhelyi gyermekekkel egyenlő kevertséget mutatnak, íme:

Év:	8	9	10	11	12	13
Fiúk:	88	84	88	86	87	84
Leányok:	95 ¹⁰⁾	82	86	85	84	85

A fiúk és leányok között itt mégjobban eltér a fejfelző s szembetűnő, hogy Mindszentén a matyó és a hódmezővásárhelyi adatokkal ellentétben a leányok fejfelzői az alacsonyabbak. A 8. és a 13. évet nem számítva 1—3 egységgel alacsonyabbak.

A 9. és 13. éves *fiúk* kisfokúan rövidfejűek (82.0—85.2); 11 évesek rövidfejűek (85.3—86.9), míg a 8., 10. és 12. évjázat nagyfokúan rövidfejű (87.0—91.9). A 9., 11., 12. és a 13. éves leányok kisfokúan rövidfejűek s a 10 évesek pedig a rövidfejűek közé tartoznak.

A matyó nép homogenitásával szemben ezen adatok is mutatják a balatonkenesei, hódmezővásárhelyi és mindszenti lakosság heterogén összetételét.

A fiúk és leányok fejfelző számai együtt, mint e csoportosítás mutatja, egységesebb eredményt mutat.

Év:	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Fiúk:	85 ¹⁷⁾	91 ¹⁶⁾	88	89	88	89	89	89	87	92 ¹⁹⁾	—
Leányok:	—	—	86 ¹⁷⁾	90 ¹⁸⁾	87	87	88	88	86	0	81 ¹⁹⁾

A *fiúknál* egyszer van 87 (13. év); kétszer

van 88 (7. és 9. év); s négyszer fordul elő a 89-es fejjelző (8., 10., 11. és a 12. év); a leányoknál egyszer fordul elő a 86-os (13. év); kétszer a 87-es (9. és a 10. év) s ugyancsak kétszer a 88-as fejjelző (11. és a 12. év).

A magyar gyermek előbbieken ismertetett fejjelző számai a nagyfokúan rövidfejűek csoportjába, azonban a leányok egy csekély része a rövidfejűek legmagasabb értékű csoportjába tartoznak.'

A hosszúság-szélességi jelző egyes értékeinek gyakorisága a magyar gyermek különböző életéveiben.

A hosszúság-szélességi jelzők átlagszámainak vizsgálata után vonjuk tüzetes szemlélet alá *ezen jelzőszámok gyakoriságát* a magyar gyermek egyes életéveiben. Az 5., 6., 14. és a 15. élet éveket az adatok minimális száma miatt nem fogjuk külön-külön tárgyalni, ezen adatokat csupán az összesítőben fogjuk értékesíteni.

A hosszúság-szélességi jelzők gyakoriságát a III—IX. táblák tüntetik fel életkorok és nem szerint. Lássuk az egyes táblákat.

**A kephal-index egyes értékeinek gyakorisága a
gyermek különböző életéveiben.**

III. Tábla: 7 évesek.

<i>Fiúk.</i>				<i>Lányok.</i>			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	82	1	12,5	1	84	1	50,—
2	83	0	0,0	2	85	0	0,0
3	84	0	0,0	3	86	0	0,0
4	85	1	12,5	4	87	0	0,0
5	86	0	0,0	5	88	1	50,—
6	87	1	12,5	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>			
7	88	0	0,0	$2 = 100 \text{—} \%$			
8	89	2	25,—	Az ingadozás terjedelme:			
9	90	1	12,5	$84 - 88 = 5 \text{ egység}$			
10	91	0	0,0				
11	92	0	0,0				
12	93	2	25,—				
<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>							
$8 = 100 \text{—} \%$							

Az ingadozás terjedelme:
 $82 - 93 = 12 \text{ egység}$

IV. Tábla: 8 évesek.

<i>Fiúk.</i>				<i>Lányok.</i>			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	82	1	7,69	1	87	1	33,33
2	83	0	0,0	2	88	1	33,33
3	84	2	15,39	3	89	0	0,0
4	85	2	15,39	4	90	0	0,0
5	86	0	0,0	5	91	0	0,0
6	87	0	0,0	6	92	0	0,0
7	88	1	7,69	7	93	0	0,0
8	89	2	15,39	8	94	0	0,0
9	90	1	7,69	9	95	1	33,33
10	91	1	7,69	<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>			
11	92	0	0,0	$3 = 99,99 \%$			
12	93	0	0,0	Az ingadozás terjedelme:			
13	94	1	7,69	$87 - 95 = 8 \text{ egység}$			
14	95	1	7,69				
15	96	1	7,69				
<hr style="width: 100%; border: 0.5px solid black;"/>							
$13 = 100 \text{—} \%$							

Az ingadozás terjedelme:
 $82 - 96 = 15 \text{ egység}$

V. Tábla: 9 évesek.

Fiúk.				Lányok.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	80	1	4'76	1	83	2	28'57
2	81	1	4'76	2	84	0	0'0
3	82	0	0'0	3	85	2	28'57
4	83	2	9'53	4	86	1	14'28
5	84	1	4'76	5	87	0	0'0
6	85	2	9'53	6	88	1	14'28
7	86	3	14'28	7	89	0	0'0
8	87	1	4'76	8	90	0	0'0
9	88	3	14'28	9	91	0	0'0
10	89	0	0'0	10	92	0	0'0
11	90	2	9'53	11	93	0	0'0
12	91	2	9'53	12	94	0	0'0
13	92	1	4'76	13	95	1	14'28
14	93	0	0'0				
15	94	0	0'0				
16	95	0	0'0				
17	96	0	0'0				
18	97	1	4'76				
19	98	1	4'76				

21 = 100'—0%

Az ingadozás terjedelme:
80—98=19 egység

7 = 99'980%

Az ingadozás terjedelme:
83—95=13 egység

VI. Tábla: 10 évesek.

Fiúk.				Lányok.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	84	1	3'70	1	82	1	7'14
2	85	1	3'70	2	83	2	14'29
3	86	3	11'11	3	84	1	7'14
4	87	4	14'82	4	85	1	7'14
5	88	4	14'82	5	86	0	0'0
6	89	4	14'82	6	87	3	21'43
7	90	4	14'82	7	88	1	7'14
8	91	3	11'11	8	89	2	14'29
9	92	1	3'70	9	90	1	7'14
10	93	1	3'70	10	91	0	0'0
11	94	0	0'0	11	92	0	0'0
12	95	1	3'70	12	93	1	7'14
				13	94	0	0'0
				14	95	1	7'14

27 = 100'—0%

Az ingadozás terjedelme:
84—95=12 egység

14 = 99'990%

Az ingadozás terjedelme:
82—95=14 egység

VII. Tábla: 11 évesek

Fiúk.				Lányok.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	80	1	3'23	1	81	1	6'67
2	81	1	3'23	2	82	0	0'0
3	82	1	3'23	3	83	1	6'67
4	83	1	3'23	4	84	0	0'0
5	84	2	6'45	5	85	2	13'33
6	85	2	6'45	6	86	1	6'67
7	86	1	3'23	7	87	2	13'33
8	87	2	6'45	8	88	1	6'67
9	88	5	16'12	9	89	4	26'65
10	89	2	6'45	10	90	1	6'67
11	90	5	16'12	11	91	0	0'0
12	91	2	6'45	12	92	1	6'67
13	92	2	6'45	13	93	0	0'0
14	93	0	0'0	14	94	0	0'0
15	94	2	6'45	15	95	0	0'0
16	95	0	0'0	16	96	0	0'0
17	96	0	0'0	17	97	1	6'67
18	97	1	3'23				
19	98	0	0'0				
20	99	1	3'23				
31 = 100'-%				15 = 100'-%			
Az ingadozás terjedelme: 80-99=20 egység				Az ingadozás terjedelme: 81-97=17 egység			

VIII. Tábla: 12 évesek.

Fiúk.				Lányok.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	82	1	4'76	1	81	1	12'5
2	83	1	4'76	2	82	0	0'0
3	84	0	0'0	3	83	0	0'0
4	85	5	23'81	4	84	0	0'0
5	86	0	0'0	5	85	1	12'5
6	87	1	4'76	6	86	1	12'5
7	88	3	14'29	7	87	0	0'0
8	89	2	9'52	8	88	2	25'0
9	90	3	14'29	9	89	1	12'5
10	91	1	4'76	10	90	1	12'5
11	92	1	4'76	11	91	0	0'0
12	93	1	4'76	12	92	0	0'0
13	94	0	0'0	13	93	1	12'5
14	95	0	0'0				
15	96	1	4'76				
16	97	1	4'76				
21 = 99'99%				8 = 100'-%			
Az ingadozás terjedelme: 82-97=16 egység				Az ingadozás terjedelme: 81-93=13 egység			

IX. Tábla: 13 évesek.

Fiúk.				Lányok.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	77	1	12,5	1	80	1	12,5
2	78	0	0,0	2	81	0	0,0
3	79	0	0,0	3	82	0	0,0
4	80	0	0,0	4	83	0	0,0
5	81	0	0,0	5	84	1	12,5
6	82	1	12,5	6	85	1	12,5
7	83	0	0,0	7	86	0	0,0
8	84	0	0,0	8	87	3	37,5
9	85	0	0,0	9	88	1	12,5
10	86	1	12,5	10	89	1	12,5
11	87	0	0,0				
12	88	1	12,5				
13	89	1	12,5				
14	90	0	0,0				
15	91	1	12,5				
16	92	1	12,5				
17	93	0	0,0				
18	94	1	12,5				

8 = 100 · — %

Az ingadozás terjedelme:
80—89=10 egység

8 = 100 · — %

Az ingadozás terjedelme:
77—94=18 egység

A 7 éves *fiúknál* 12 egység, a *leányoknál* 5 egység az ingadozás szélessége, azaz az első konkrét jelzőértéktől számtani sorban az utolsó konkrét jelzőértékig való távolság. Legtöbbször előforduló jelző a *fiúknál* a 89 (25%)²⁰⁾ és 93 (25%), Az aritmetikai középszám 88.

A 8 éves *fiúknál* 15 egység, a *leányoknál* 9 egység az ingadozás terjedelme. A *fiúknál* legtöbbször előforduló jelző 84 (15.39%), 85 (15.39%), 89 (15.39%). Aritmetikai közép: 89.

A 9 éves *fiúknál* 19 egység, a *leányoknál* 13 egység az ingadozás terjedelme. A *fiúk* legtöbbször előforduló jelzője 86 (14.28%) és 88 (14.28%), a *leányoknál* 83 (28.57%) és 85 (28.57%) %. Az aritmetikai középszám: *fiúknál* 88, *leányoknál* 87.

A 10 éves *fiúknál* 12 egység, a *leányoknál* 14 egység az ingadozás. Legtöbbször előfordul: a

fiúknál 87., 88., 89., 90., valamennyi egyenlően 14.82%-ban, a leányoknál pedig 87 (21.43%). Aritmetikai közép: fiúknál 88, leányoknál 87

A 11 éves fiúknál az ingadozás terjedelme 20, a leányoknál 17 egység. Legtöbbször előfordul a fiúknál 88 és 90, egyenlően 16.12%; a leányoknál 89 (26.65%). Aritmetikai közép: fiúknál 89, a leányoknál 88.

A 12 éves fiúknál 16 egység, a leányoknál 13 egység az ingadozás szélessége. Legtöbbször előfordul fiúknál 85 (23.81%), 88 (14.29%) és 90 (14.29%), a leányoknál 88 (25.0%). Aritmetikai közép: fiúknál 89, leányoknál 88.

A 13 éves fiúknál 18 egység, a leányoknál 10 egység az ingadozás szélessége. Legtöbbször előfordul a leányoknál 87 (37.5%), míg a fiúk jelzőszámai a 18 egységen belül szétszórtak. Aritmetikai közép: leányoknál 86.

Szembetűnő, hogy a fiúknál feltűnően nagyobb az ingadozás, mint a leányoknál. így:

Életkor:	7	8	9	10	11	12	13	év	
fiúknál:	12	15	19	12	20	16	18	1	egység az ingadozás terjedelme
leányoknál:	5	9	13	14	17	13	10	1	

A 10 évtől eltekintve a hosszúság-szélességi jelzők a leányoknál általában kevesebb szóródást mutatnak, mint a fiúknál. A leányok jelzőszámai centrálisabban helyeződnek el.

A szemlének ennél fontosabb eredménye: hogy az egyes életévek átlaga mind a fiúknál, mind a leányoknál megegyez a legtöbbször előforduló hosszúság-szélességi jelzőszámmal. Az eltérés legfeljebb egy egység, a 9 éves leányoknál két egység. És ha a X. táblán, amely fiúk és leányok összes fej jelzőinek gyakoriságát tünteti fel, megjelöljük a legtöbbször előforduló jelzőszámokat, szintén egy egység eltéréssel megkapjuk az összes átlagot:

fiúknál 88., 89. és 90.; leányoknál 87., 88. és 89. jelzőszámokat.

X. Tábla: Összesítés. A III—IX. Tábla együtt.

Fiúk.				Lányok			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	77	1	0'73	1	80	2	3'45
2	78	0	0'0	2	81	2	3'45
3	79	0	0'0	3	82	1	1'72
4	80	2	1'47	4	83	5	8'62
5	81	2	1'47	5	84	3	5'17
6	82	6	4'41	6	85	7	12'06
7	83	4	2'94	7	86	3	5'17
8	84	6	4'41	8	87	9	15'52
9	85	13	9'55	9	88	8	13'79
10	86	8	5'88	10	89	8	13'79
11	87	10	7'35	11	90	3	5'17
12	88	19	13'97	12	91	0	0'0
13	89	14	10'29	13	92	1	1'72
14	90	16	11'76	14	93	2	3'45
15	91	10	7'35	15	94	0	0'0
16	92	5	3'67	16	95	3	5'17
17	93	5	3'67	17	96	0	0'0
18	94	4	2'94	18	97	1	1'72
19	95	4	2'94				
20	96	2	1'47				
21	97	3	2'21				
22	98	1	0'73				
23	99	1	0'73				

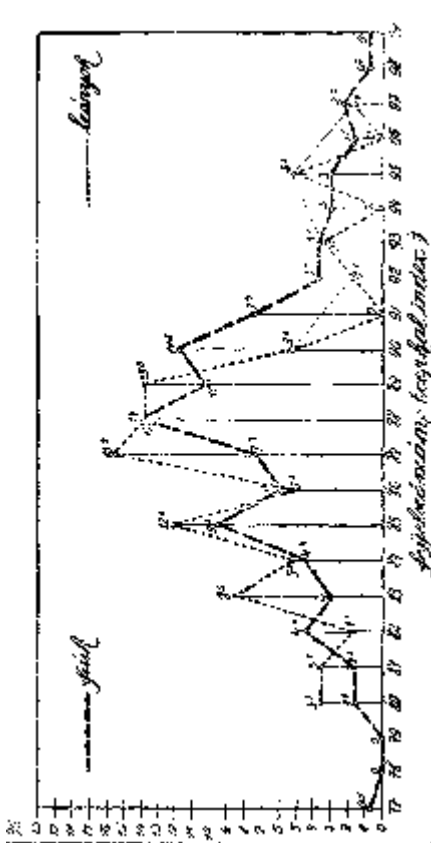
58 = 99'97%^o

Az ingadozás terjedelme :
80—97=18 egység

136 = 99'94%^o

Az ingadozás terjedelme :
77—99=23 egység

Végül az 1. grafikon a fiúk és leányok fejjelezőinek gyakoriságát grafikus ábrázolásban szemlélteti.

Az alap-vízszintes vonalon az egyes fejjelezőszámok vannak feltüntetve az első konkrét értéktől számtani sorban az utolsó konkrét értékig, tehát 77-től 99-ig. Ezen jelzőkre húzott merőlegesek

végén látható százalékszám az illető fej jelző gyakoriságát tünteti fel az összes esetekhez viszonyítva, mely végső pontok összekötése által a fiúk (a vastag szakadozott vonal) és a leányok (a vékony szakadozott vonal) görbéjét nyerjük.

Ezen görbék legmagasabb pontjai a leggyakoribb fejjelzőszámokat mutatják, de mutatják azt is, hogy a kisebb értékeknél a leányok mutatnak nagyobb gyakoriságot, a nagyobb értékeknél viszont a fiúk. Eltérést csak a 82. és 95. fejjelzőnél látunk.

A hosszúság-szélességi jelzők eloszlása.

Az előbbi sorokban a magyar gyermek fejjelzői átlagát és gyakoribb értékeit láttuk. Most nézzük, hogy az összes gyermekek, külön a fiúk, külön a leányok jelzőszámai a *Broca-Topinard-Deniker-féle* csoportosítás szerint, hogyan oszlanak szét az egyes koponyatípusok keretében.

Az összes eseteket terület és nem szerint elosztva, mutatja a XI. tábla. Rátékintve, az első, ami a szemünkbe ötlük az, hogy az összes gyermekek közül *a nagyfokúan hosszúfejű* (71.9 jelzőszámig) és *a hosszúfejűek* (72.0—76.9) típusába tartozót egyet sem, találunk.

A *kisfokúan hosszúfejűek* (77.0—79.6) közé egy Mindszenti fiú esik, azaz a *mindszentie* 3.23%-a.

A következő típusban, a *középféjűek* között a matyó gyermekeket nem számítva, a többi vidék mind képviselve van. Balatonkenese 6.45%-kal, Hódmezővásárhely 9.09 %-al, Mindszent 3.23%-kal. Ebben a típusban találkozunk először a leányokkal. Hódmezővásárhelyen 11.76%-os, Mindszenten 8.33%-os arányban.

A megmért gyermekek legtöbbje a következő típus négy csoportjában helyeződik el. E négy

XI. Tábla.

A hosszúság-szélességi jelzők eloszlása Broca-Topinard-Deniker séma szerint.
(A kövér számokkal szedett adatok a leányokra vonatkoznak.)

A jelzők csoportjai és határértékei	Meszkővesd		Balatonkenése		Hódmezővásárhely		Mindset		Együtt	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1. Nagyfokú hosszúfejűség (Hyperdolichokephalia) X - 71-9										
2. Hosszúfejűség (Dolichokephalia) 72-0-76-9										
3. Kisfokú hosszúfejűség (Subdolichokephalia) 77-0-79-6							1	3-23	1	0-74
4. Középfőjűség (Mesocephalia) 79-7-81-9			2	6-45	2	9-09	1	3-23	5	3-68
5. Kisfokú rövidfejűség (Subbrachycephalia) 82-0-85-2	5	9-62	3	9-68	5	22-73	9	29-03	22	18-18
6. Rövidfejűség (Brachycephalia) 85-3-88-9	2	11-76	6	19-35	4	23-53	7	29-17	13	22-41
	7	13-46			1	4-54	6	19-35	20	14-70
	-				4	23-53	5	20-83	9	15-52
7. Nagyfokú rövidfejűség (Hyperbrachycephalia) 87-0-91-9	26	50-—	14	45-16	12	54-55	13	41-93	65	47-79
8. Tulságosan nagyfokú rövidfejűség (Ultrahyperbrachycephalia) 92-0-X	11	64-70	5	19-35	6	35-30	8	33-33	25	43-10
	14	26-94			2	9-09	1	3-23	23	16-91
	4	23-53			1	5-88	2	8-33	7	12-07
	62	100-—	31	99-99	22	100-—	31	100-—	136	100-—
Összesen lányok	17	99-99			17	100-—	24	99-99	58	100-—

csoportba az úgynevezett rövidfejűek, vagy, amint népiesen mondják, a *kerekfejűek* tartoznak.

Így a *kisfokúan rövidfejűek* (82.0—85.2) közé a matyó fiúkból 9.62%, leányokból 11.76%; Balatonkenese fiúinak 9.68%; a hódmezővásárhelyi két nemű gyermekek majdnem egyenlő arányban vannak itt: 22.73% fiú, 23.53% leány s végül a Mindszentiiek egyenlően: 29.03% fiú, 29.17% leány, amelyek e típusba tartoznak.

A *rövidfejűek* (85.3—86.9) csoportjába a matyó és balatonkenesei gyermekek emelkedő, míg a hódmezővásárhelyi és a Mindszenti gyermekeket csökkenő számban találjuk. A matyó fiúk 13.46%-a (leányok itt nincsenek), a balatonkenesei fiúk 19.35% -a, a hódmezővásárhelyi fiúk 4.54%-a, leányok 23.53%-a, végül a Mindszenti fiúk 19.35%-a, leányok 20.83%-a tartozik e csoportba.

A *nagyfokúan rövidfejűek* (87.0—91.9) csoportjában találjuk a megmért gyermekek zömét: a matyó fiúk felét (50%), leányok 64.70%-át, a balatonkenesei fiúk 45.16%-át; a hódmezővásárhelyi fiúk felénél többet, 54.55%-át, leányok egyharmadánál többet, 35.30%-át és a Mindszenti fiúk kétötödét 41.93%-át, leányok egyharmadát, 33.33%-át.

Az utolsó csoportban, a *túlságosan nagyfokú rövidfejűek* (92.0—x) között csupán a matyók vannak nagyobb számmal, több van pl. itt, mint a rövidfejűeknél, fiúkból 26.94%, leányokból 23.53%. A matyók után Balatonkenese jön, 19.35%-kal s következik a hódmezővásárhelyi fiúk 9.09%-ai, leányok 5.88%-kal; Mindszenti fiúk 3.23%-kal, leányok 8.33%-kal.

Ha az összes fejjelző számok eloszlását vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a fiúk 95.58%-a, a leányok 93.10%-a a *rövidfejűek négy csoportjában oszlik el*.

A fiúk eloszlása a nagyfokú rövidfejűségig emelkedő s azután hirtelen eső vonalat mutat, mely

csak a rövidfejűség értékei között horpad be egy kissé. A leányok vonala két kiemelkedést mutat, a kislefokú rövidfejűség és a nagyfokú rövidfejűség csoportjánál; a rövidfejűségnél kissé, a túlságosan nagyfokú rövidfejűségnél hirtelen süllyed a vonal. Tehát, míg *a fiúknál tisztán mutatja a jelzőszámok eloszlása a fej típusát, a nagyfokú rövidfejűséget, addig a leányoknál ugyanezen típus mellett még a kislefokú rövidfejűséget is kiemelkedni látjuk.*

NEGYEDIK FEDEZET.

A felnőtt magyarok és a gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzői.

Önkéntelenül is felvetődik a kérdés: a gyermek egyes életéveinek kephal-indexe hogy aránylik a felnőttekéhez s típusa mekkora megegyezést mutat?

A kérdés első felére sokáig nem fogunk tudni felelni, hiszen a fejlődés egyes szakaszainak, az egyes életévek értékeit és arányait még nem ismerjük. Ezeknek megismerésére nagyszámú adatra van szükség, amelyet először össze kell gyűjteni., Már pedig e téren, a termetre vonatkozó gyűjtést nem számítva, amelyre vonatkozó 36.000 adatot *Bartucz* Lajos dr. most dolgozta fel, még meg sem indult.

A kérdés második felére adataink alapján a következőképpen próbálunk felelni:

Bartucz, egyik dolgozatában (*a mai magyarság hephal-indexéről*), miután a különböző vizsgálatokat elemezte, összeállította 796 magyar férfi és 63 magyar nő hosszúság-szélességi jelzői egyes értékeinek gyakoriságát. Ezt mutatja a XII/a) és a XTI/b) táblák baloldala.

XII. a) Tábla: Felnőtt magyarok és gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzőinek összehasonlítása.

746 magyar férfi.				136 magyar fiú			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	73	1	0'13	1	77	1	0'73
2	74	4	0'54	2	78	0	0'0
3	75	1	0'13	3	79	0	0'0
4	76	8	1'07	4	80	2	1'47
5	77	9	1'21	5	81	2	1'47
6	78	17	2'28	6	82	6	4'41
7	79	18	2'41	7	83	4	2'94
8	80	30	4'02	8	84	6	4'41
9	81	38	5'09	9	85	13	9'55
10	82	55	7'37	10	86	8	5'88
11	83	78	10'46	11	87	10	7'35
12	84	72	9'65	12	88	19	13'97
13	85	99	13'27	13	89	14	10'29
14	86	60	8'04	14	90	16	11'76
15	87	62	8'31	15	91	10	7'35
16	88	57	7'64	16	92	5	3'67
17	89	49	6'57	17	93	5	3'67
18	90	8	3'75	18	94	4	2'94
19	91	23	3'08	19	95	4	2'94
20	92	18	2'41	20	96	2	1'47
21	93	8	1'07	21	97	3	2'21
22	94	4	0'54	22	98	1	0'73
23	95	3	0'40	23	99	1	0'73
24	96	1	0'13				
25	97	3	0'40				
746 = 99'97%				136 = 99'94%			
Az ingadozás terjedelme: 73—97=25 egység				Az ingadozás terjedelme: 77—99=23 egység			

„A jelzőértékek gyakorisága, írja róla *Bar-tucz*, a minimumtól és maximumtól kiindulva a kraniometriai sor közepe felé fokozatosan, (de nem szabályosan, főleg a nőknél) növekszik, míg végül a férfiaknál 85, a nőknél 83 jelzőértékben tetőfokát éri el gyakoriság. Eme, úgynevezett legnagyobb gyakorisági középértékeken kívül azonban a férfiaknál egy (1. a 83. jelzőértéket), a nőknél pedig két (1. 85. és 88. jelzőértéket), oly jelzőértéket ta-

lálunk, melyek a szomszédos értékeknél nagyobb gyakoriságot mutatnak, annak jeléül, hogy itt több típus keveredésével van dolgunk. Jellemző azonban, hogy úgy a férfiaknál, mint a nőknél a 83—85., tehát ugyanazon jelzőértékek tüntetik fel a legnagyobb gyakoriságot, E három szomszédos jelzőértékekre (83—84—85) magára ugyanis az összes eseteknek egyharmada esik. Minthogy pedig e három jelzőérték a kiscokú rövidfejűség (Subrachykephalia) csoportjában foglal helyet, ez bizonyítja, hogy a mai magyarságra a kiscokú rövidfejűség a jellemző."²¹⁾

Ezzel szemben, ha a XII/a) tábla jobboldali adatait, a 136 magyar *fiú* hosszúság-szélességi jelzőinek gyakoriságát szemléljük, látjuk, hogy mind a minimumtól, mind a maximumtól számítva *a kraniometriai sornak pontosan a közepén* (12. sorszám) *levő 88. jelzőértéknél van a gyakorisági középérték.* Ezután az egy egységgel lefelé (87.) és három egységgel fölfelé (89., 90. és 91.) eső szomszédos jelzőértékek mutatnak feltűnő gyakoriságot.

A leányok gyakorisági középértéke a 87. (1. a XII/b) tábla jobboldali adatait) már nem esik oly pontosan a kraniometriai sor közepére. Egy egységgel a középtől innen van (8. sorszám). Ezenkívül még a 88. és 89. jelzőértékek mutatnak nagyobb gyakoriságot.

Meg kell említenem azt a figyelemreméltó jelenséget, hogy mind a fiúknál, mind a leányoknál a már említett gyakorisági középértékeken kívül s attól függetlenül látszó 85. jelző is más, az eddig nem érintett jelzők által nem mutatott gyakoriságot tüntet fel.

Minthogy a legnagyobb gyakoriságot mutató jelzőértékek (fiúknál: 88.; leányoknál: 87.) a nagyfokúan rövidfejűek (Hyperbrachykephalia) csoportjába esnek, sőt a fiúk fele (50.72%), a leányok-

nál pedig a felénél valamivel kevesebb (48.26%), ebbe a csoportba tartozik, a gyermek magyarokra ez a koponyatípus a jellemző a felnőtt magyarok kislefokú rövidfejűségével szemben.

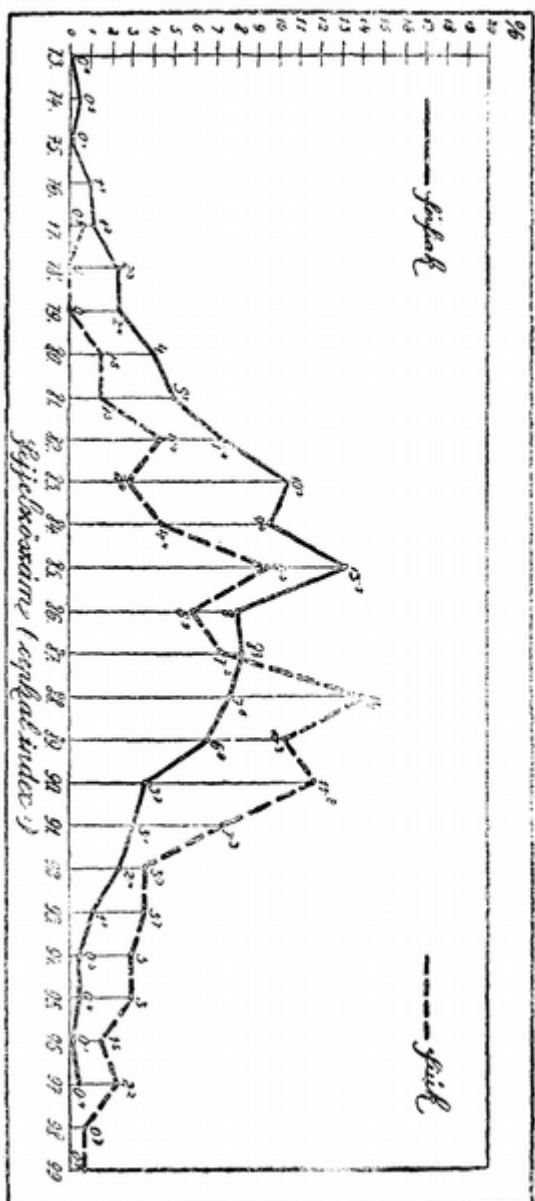
A felnőtt magyarok és a gyermek magyarok fejjelzőinek előbb tárgyalt gyakoriság megegyezéseit és eltéréseit szemlélteti a 2. és 3. grafikus ábrázolás.

XII. b) Tábla: Felnőtt magyar nők és gyermek-lányok hosszúság-szélességi jelzőinek összehasonlítása.

63 magyar nő.				58. magyar lány.			
Sorsz.	Jelző	Egyén	%	Sorsz.	Jelző	Egyén	%
1	76	2	3'17	1	80	2	3'45
2	77	0	0'0	2	81	2	3'45
3	78	1	1'59	3	82	1	1'72
4	79	2	3'17	4	83	5	8'62
5	80	2	3'17	5	84	3	5'17
6	81	1	1'59	6	85	7	12'06
7	82	7	11'11	7	86	3	5'17
8	83	12	19'05	8	87	9	15'52
9	84	3	4'76	9	88	8	13'79
10	85	8	12'70	10	89	8	13'79
11	86	3	4'76	11	90	3	5'17
12	87	3	4'76	12	91	0	0'0
13	88	7	11'11	13	92	1	1'72
14	89	5	7'94	14	93	2	3'45
15	90	2	3'17	15	94	0	0'0
16	91	2	3'17	16	95	3	5'17
17	92	2	3'17	17	96	0	0'0
18	93	1	1'59	18	97	1	1'72
63 = 99'98%				58 = 99'97%			
Az ingadozás terjedelme: 76—93=18 egység				Az ingadozás terjedelme: 80—97=18 egység			

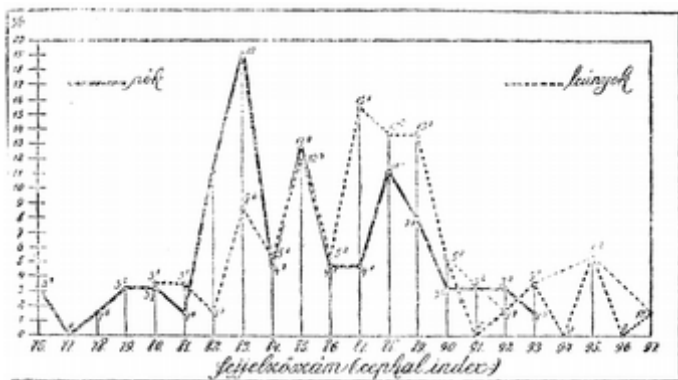
A XIII. tábla a felnőtt és a gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzőinek az egyes koponyatípusokban való eloszlását mutatja. A felnőttekre vonatkozó adatok szintén *Bartucz* előbb idézett munkájából valók.

2. GRAFIKON. A felöltött magyar terfű és magyar
fűlé hosszúsági-szélességi jelzői gyakoriságának össze-
használtó rajza.

3. GRAFIKON. A felnőtt magyar nők és magyar lányok hosszúság-szélességi jelzői gyakoriságának összehasonlító rajza.

„Ezen adatok (t. i. a felnőttekre vonatkozó), folytatja Bartucz, világosan meggyőznek bennün-

ket arról, hogy a mai magyarságnak túlnyomó többsége (79.76—82.53%), körülbelül $\frac{1}{6}$ -de rövidfejű (brachykephal) s $\frac{1}{5}$ -de a középfejűség (mesokephalia) és hosszúfejűség (dolichocephalia) között oszlik meg és pedig a középfejűség valamivel gyakoribb, mint a hosszúfejűség. A rövidfejűségen belül a kislejű rövidfejűsége jellemző rájuk, mely egymaga az összes eseteknek több mint $\frac{1}{5}$ -da által van képviselve. Igen fontos e táblázatban az, hogy az egyes csoportok gyakorisága a férfiaknál és nőknél csaknem teljesen azonos.

A fiúknál 95.58%, a leányoknál 93.10%, tehát majdnem az egésze a rövidfejűek típusába tartozik, mely típuson belül az arányszámok a felnőttekkel semmi megegyezést sem mutatnak.

XIII. Tabla.
A felnőtt és gyermek magyarok hosszúsági-szélességi jelzőinek eloszlása a Broca-Topinard-Deniker séma szerint.

A jelző csoportjai és határértékei	746 magyar férfiak		136 magyar fiatal		63 magyar nőnek		58 magyar leányok	
	Eset	%	Eset	%	Eset	%	Eset	%
1. Nagytöknő hosszúság (Hyperdolichokcephalia) X-71-9	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Hosszúfejűség (Dolichokcephalia) ... .. 72-0—78-9	18	2.41	—	—	2	3.17	—	—
3. Kisfokú hosszúfejűség (Subdolichokcephalia) ... 77-0—79-6	44	5.90	1	0.74	3	4.76	—	—
4. Középlejűség (Mesokcephalia) ... .. 79-7—81-9	80	11.03	5	3.68	6	9.52	4	6.90
5. Kisfokú rövidfejűség (Subbrachycephalia) ... .. 82-0—85-2	261	35.09	22	16.19	22	34.92	12	20.69
6. Rövidfejűség (Brachycephalia) ... .. 85-3—86-9	104	13.94	20	14.70	10	15.87	10	17.24
7. Nagytöknő rövidfejűség (Hyperbrachycephalia) 87-0—91-9	206	27.61	65	47.79	18	28.57	25	43.10
8. Túlsságos nagytöknő rövidfejűség (Ultrahyperbrachycephalia) ... .. 92-0—X	24	3.22	23	16.91	2	3.17	7	12.07
Összesen	746	100—	136	100—	63	89.98	58	100—

A felnőttek, férfiaknak is, nőknek is egyharmada (34.99—34.94%) a kisleányoknál rövidebb, a fiúknak majd a fele (47.79%), a leányoknál ennél nem sokkal kevesebb százaléka (43.10%) a nagyfokú rövidebbek közé esik. A fiúk és leányok közül valamivel több esik mint felnőtt e két csoport között levő rövidebbek közé. A túlságosan nagyfokú rövidebbek között 3.22% férfival szemben 16.91% fiú, 3.17% nővel szemben pedig 12.07% leány van.

A gyermekmagyarok koponyatípusa ugyan szintén a rövidebbség, azonban ezen belül a nagyfokú rövidebbség a jellemző.

A típuson belül ezen eltérés oka: a fejlődés. A test fejlődésének útján állandóan változnak a gyermek arányai. így, hogy a példában is a fejnél maradjunk, a fejmagasság (az álltól a fejtető legmagasabb pontjáig) az újszülött testhosszához átlag V_4 -de, mely arány a test növekedésével mindig változik, úgy hogy kétéves gyermeknél a fejmagasság a testhosszához V_5 -de s végül a 25 éves (felnőtt) korban pedig V_8 -a lesz. A fejlődés során a gyermek fejjelző értékei is változnak s mindinkább közelebb és közelebb kerülnek a felnőtt ember megállapított értékeihez. Tehát ezen összehasonlítás eredménye nem az egy típuson belül való eltérésnek a kimutatása, hanem a típusnak a megegyezése. A többi a fejlődéssel eltűnik, kiegyenlítődik.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A magyar és az idegen gyermekek jelzői.

Bizonyára nem lesz érdektelen, ha a mi vizsgálataink eredményét más külföldi szerzők eredményével hasonlítjuk össze. Összehasonlításra két szerző dolgozata kínálkozik: az egyik *Hoescli-Ernst* Lucy dr., ki 700 zürichi gyermekben végzett igen beható, minden részletre kiterjedő antropometriai vizsgálatot,²²⁾ a másik *Mercante* V., a la platai (Argentina) egyetem pedagógiai osztályának igazgatója, ki az első nemzetközi gyermektanulmányi kongresszuson *Senet* R., a jelzett intézet antropológia tanárának vizsgálatairól számolt be.²³⁾

A fejjelzőszámok összehasonlítási alapjául a *Mercante—Senet* által alkalmazott s egész számokra kiegészített *Garson-éle* csoportosítást²⁴⁾ voltunk kénytelenek venni, mert a *Mercante* adatait, azoknak elégtelenül való részletezettsége miatt nem tudtuk e dolgozatban használni *Broca-Topifiard-Deniker-féle* séma szerint átdolgozni.

A *Garson-féle* csoportosítás a következő:

Nagyfokúan hosszúfejű (Hyperdolichocephal)	65.01 jelzőszámtól 70.0-ig;
Hosszúfejű (Dolichocephal)	70.01 jelzőszámtól 75.0-ig;
Középføjű (Mesocephal)	75.01 jelzőszámtól 80.0-ig;
Rövidfejű (Brachycephal)	80.01 jelzőszámtól 85.0-ig;
Nagyfokúan rövidfejű (Hyperbrachycephal)	85.01 jelzőszámtól 90.0-ig;
Túlságosan rövidfejű (Ultrabrachycephal)	90.01 jelzőszámtól 95.0-ig;
Túlságosan nagyfokú rövidfejű (Ultrahyperbrachycephal)	95.01 jelzőszámtól x-ig.

A fejjelzőszámok ezen beosztása, amint látható, eltér ugyan mind elnevezésben, mind a jelzőszámok csoportosításában az általunk használttól (1. összehasonlításként a XIII. táblát), minthogy azonban *Hoesch-Ernst* adatai épűgy, mint a saját adataink a *Garson* séma szerint földolgozható volt, használható keretnek bizonyult.

Az összehasonlítás *anyaga M er cant e* dolgozattól 558 argentinai, *Hoesch-Ernst* 600 svájci (zürichi) és a saját adatainkból 186 magyar 8—13 éves fiú s leány fejjelzőszámai.

A 7 éves *argentínai* gyermekekre jellemző a középføjűség (40%) és a rövidfejűség (48%) majdnem egyenlő aránya; a *magyar* gyermekek 50%-a nagyfokúan rövidfejű s 30%-a csak rövidfejű. Svájci adatok itt nincsenek.

A 8 éves *argentínai* gyermekek közül 37.93% középføjű s 34.48% rövidfejű; a *svájci* (zürichi) gyermekek közül 44% rövidfejű s 33% nagyfokúan rövidfejű; míg a *magyar* gyermekek 31.25%-a rövidfejű, 37.50%-a nagyfokúan rövidfejű. Ebben az életkorban 13.79% *argentínai* s 1.0% a *svájci* (zürichi) hosszűfejű, mivel szemben 25% *magyar* túlságosan rövidfejű s 6.25% pedig túlságosan nagyfokú rövidfejű.

A 9 éves *argentínai* gyermekek 46.75%-a rövidfejű, 37.66%-a középføjű s 3.89%-a hosszűfejű;

a *svájci* (zürichi) gyermekek 44.12%-a rövidfejű, az előbbi életkor arányában (20.59%) középfejű s ennél több (26.94%) nagyfokúan rövidfejű s végül 6.86% túlságosan rövidfejű; a *magyar* gyermekek egyenlő arányban (39.29—39.29%) rövid- és nagyfokúan rövidfejűek s 14.28% pedig túlságosan rövidfejű, 7.14% meg túlságosan nagyfokú rövidfejű.

A *10 éves argentínai* gyermekek 54.76%-a rövid- s 32.14%-a közép- s 4.76%-a hosszúfejű; a *svájci* (zürichi) gyermekek 52%-a rövidfejű s 25%-a nagyfokúan rövidfejű; a *magyar* gyermekek 63.41%-a nagyfokúan rövidfejű s emellett közel egyenlő arányban rövidfejű és túlságosan rövidfejű. A magyar gyermekeknél a 63.41% nagyfokúan rövidfejűség a legjellemzőbb, mely az összes esetek maximuma.

A *11 éves argentínai* gyermekek közül 50% rövid-, 41.25% középfejű; a *svájci* (zürichi) gyermekek közül 43.43% rövidfejű, 28.28% nagyfokúan rövidfejű s 22.22% középfejű; a *magyar* gyermekek 52.17% nagyfokúan rövidfejű, 26.08% rövidfejű s 15.22% túlságosan rövidfejű.

A *12 éves argentínai* gyermekek 44.27%-a rövidfejű, 38.17%-a középfejű; a *svájci* (zürichi) gyermekek 51.51%-a rövidfejű, 27.27%-a középfejű s 18.18%-a nagyfokúan rövidfejű; a *magyar gyermekek* 48.28%-a nagyfokúan rövidfejű, 31.04%-a rövidfejű s 13.79%-a túlságosan rövidfejű.

A *13 éves argentínai* gyermekeknél állapított meg a középfejűség legnagyobb mennyisége 53.02%, ezután jellemző a rövidfejűség (34.09%); a *svájci* (zürichi) gyermekek 56.0%-a rövidfejű, mely ugyancsak a legmagasabb arányszám, mely után csekély eltéréssel egyenlő számban fordul elő nagyfokúan rövidfejű (21.0%) és a középfejű (20.0%); a magyar gyermek 56.25%-a nagyfokúan rövidfejű s ezenkívül egyenlő számban szerepel a

rövidfejű (18.75%) és a túlságosan rövidfejű (18.75%).

XIV. Tábla.

Életkor	Argentínai	Svájci (zürichi)	Magyar	
	g y e r m e k e k k ö z ü l			
	%	%	%	
7	Rövidfejű 48'—	—	Nagyfokúan rövidfejű	50'—
8	Középfajű 37'93	Rövidfejű 44'—	"	37'50
9	Rövidfejű 46'75	" 44'12	"	39'29
10	" 54'76	" 52'—	"	63'41
11	" 50'—	" 43'43	"	52'17
12	" 44'27	" 51'51	"	48'28
13	Középfajű 53'03	" 56.—	"	56'25

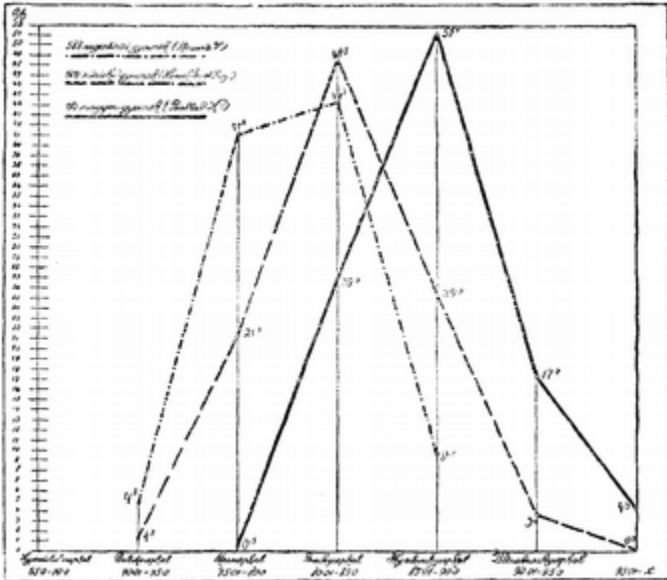
Eredményképpen, ha az egyes életkorok jellemző fejtypusát külön összegezzük (1. a XIV. táblát), ez az összegezés világosan demonstrálja, hogy *a magyar gyermekeknél jellemző a nagyfokúan rövidfejűség, míg az argentinai gyermekek kevertségére enged következtetni az előforduló két típus: a rövidfejűség és kisebb mértékben a középfajűség.*

Még szemléltetőbben illusztrálja a három különböző fajú gyermekek fejtypusának eltérését a 4. számú grafikon.

Az összes argentinai gyermekek közül 4.8%, a svájci (zürichi) gyermekek közül 1.2% *lioszfűfejű*. A magyar gyermekek között hosszűfejű nincs s közülök igen csekély számban fordul elő *középfajű*, az összesnek 0.5%-a. Míg a svájci (zürichi) gyermekek 21.3%-a s az argentinai gyermekek 41.2% -a *középfajű*.

A magyar gyermekek 26.9% -a, az argentinai gyermekek 44.3%-a s a svájci (zürichi) gyermekek 48.5%-a *rövid fejű*, ahol, mint a grafikon mutatja, mind az argentinai, mind a svájci (zürichi) gyermekek vonala kulminál. A magyar gyermekek vo-

nála a *nagyfokúan rövidfejűeknél* 51.1%-ban éri tetőpontját s már csak 25.3% svájci (zürichi) s még kevesebb, 9.7% argentinai gyermek *nagyfokúan rövidfejű*. A túlságosan rövidfejűek között a magyar gyermekek 17.2%-kai, a svájci (zürichi) gyermekek pedig 3.5%-kai fordulnak elő, míg itt argentinai gyermekek már nem szerepelnek; ugyan- csak nincs az argentinaiak közül a *túlságosan nagyfokú* rövidfejű és a 4.3% magyar gyermekkel szemben csak 0.2% svájci (zürichi) gyermek van ilyen fej típusú.

4. GRAFIKON. A külföldi és magyar gyermekek hossziság-szélességi jelzőinek összehasonlító rajza.

Ha a grafikonra tekintünk, két teljes és egy metszett háromszöget látunk. A legmagasabb háromszög, melynek csúcsa a nagyfokúan rövidfejúek vonalára esik a magyar gyermekeké; ennél valamivel alacsonyabb a csúcsával a rövidfejúek vonalát érintő háromszög a svájci (zürichi) gyermekeké; végül az argentinai gyermekek metszeti háromszögének egyik, a metszés magasabb pontja a rövidfejűség, a másik, az alacsonyabb metszési pont pedig a középfejűség vonalát vágja el.²⁰⁾

HATODIK FEJEZET.

A matyó fiúk képe.

Az előbbi fejezetek során láttuk, hogy a matyó gyermekek mutatták a legegységesebb képet, ami megfelel e nép történeti kialakulásának, állandóságának és hagyományos endogám szokásának.¹⁾

„A matyó — írja *szigeti Györffy István* — a jászok mellett hazánk lesgzaporább népe. Rendkívüli szorgalma, munkabírása, józan, vallásos, erkölcsös élete, hagyományaihoz való szívós ragaszkodása, művészete mindenképpen méltóvá teszik arra, hogy a magyar nép reprezentánsa legyen.”²⁾

A következő sorokban ezekre is figyelemmel, a matyó fiúkra vonatkozó összes antropometriai adatainkat fogjuk elemezni, mely után az egyes életévekre jellemző testi jelleget összevonjuk, megjelénítvén az olvasó előtt a különböző korú matyó fiúkat.

A matyófiúk vizsgálatának eredményeit az alanti táblázatban állítottam össze.

A 6., 7., 8. és 9. években elégtelen a gyermekek száma ahhoz, hogy a róluk vett adatokból fejlődésük jellemző vonásait megállapíthassuk. Mindamellett mégsem hagyjuk el azokat, hanem, hogy a 10. életévet megelőző évekről némi tájékozódást szerezhessünk, ezen évek adatait összevonva tárgyaljuk.

XV. Tábla.
A matyó fiúk fejlődéstani adatai.

A t e r m e t (cm.)					
Év	Eset	Mini- mum	Maxi- mum	Arithm. közép	Ingadozás (egység)
6—9	12	109	126	117	18
10	14	112	135	130	24
11	19	123	142	133	20
12	9	124	144	135	21
A fej vízszintes kerülete (mm)					
6—9	12	491	520	504	30
10	14	495	528	511	34
11	19	495	548	518	54
12	9	495	542	518	48
A k a r ö l (cm.)					
6—9	12	101	127	115	27
10	14	124	136	131	13
11	19	120	146	134	27
12	9	127	142	134	16
A fej hosszúság-szélesség jelzője :					
6—9	12	82'35	96'77	90'34	15
10	14	86'30	94'70	89'52	9
11	19	82'48	99'40	90'00	7
12	9	83'90	97'46	90'00	14

Magasság. A 6—9 éves matyógyermeknél (12 eset) a legkisebb termettől (109 cm.) a legmagasabbig (126 cm.) az ingadozás terjedelme 18

egység. A közép 117 és 119 cm. közé esik, az aritmetikai közép pedig 117 cm.

A 10 éves fiúknál a legkisebb termet 112 cm. s a legmagasabb 135 cm., vagyis az ingadozás 24 egység. Az aritmetikai közép 130 cm.

A 11 éves fiuknál a legalacsonyabb termet 123 cm., a legmagasabb 142 cm. s az ingadozás 20 egység. Az aritmetikai közép 133 cm., 3 cm.-rel nagyobb a 10 éves komakénál.

A 12 éves fiuknál a legkisebb termet 124 cm. s a legnagyobb a 144 cm., vagyis az ingadozás 21 egység. Az aritmetikai közép 135 cm., 2 cm.-rel nagyobb a 11 évesekénél.

Dacára tehát az adatok egyenetlenségének és kevés számának, a fejlődési tendencia ezen adatokból is észrevehetően domborodik ki.

A karolt illetőleg a 6—9 éves matyófiúknál az ingadozás terjedelme 27 egység. Legkisebb karol 101 cm., legnagyobb 127 cm. Az aritmetikai közép 115 cm.

A 10 éves matyófiúk karöle átlagban 131 cm.. vagyis 16 cm.-rel nagyobb, mint a 9 éves korban.

A 11 és 1,2 éves fiúknál viszont 134 cm. a karol aritmetikai középpértéke, vagyis 3 cm.-rel nagyobb, mint az előző életkorban volt.

A karölnél tehát már nem mutatkozik a fejlődési tendencia oly tisztán, mint a termetnél s a méret nagyobb voltának megfelelően az ingadozás is nagyobb.

A termet és karol viszonya az aritmetikai közép alapján a következő:

6—9 év: termet = 117 cm., karol = 115 cm.

10 év: termet = 130 cm., karol = 131 cm.

11 év: termet = 133 cm., karol = 134 cm.

10 év: termet = 135 cm., karol = 134 cm.

Vagyis 6—9 éves korban a karol kisebb, 10—12 éves korban pedig közel akkora, mint a termet, sőt tendencia mutatkozik a termet túlszárnyalására.

A fej vízszintes kerülete. A 6—9 éves matyófiúknál 491—520 mm. közt változik, 30 egységnyi ingadozással. Az aritmetikai közép 504 mm.

A 10 éves korban az aritmetikai közép 511 mm., vagyis 7 mm.-rel, 11 és 12 éves korban pedig 518 mm., tehát 7 mm.-rel növekedett a fej vízszintes körfogata. Ugyancsak fokozódik a méret nagyságával párhuzamosan az ingadozás is.

A kephal index-nél szembetűnő, hogy annak ingadozása az egyes életkorokban lényegesen kisebb, mint a két utóbbi méretnél volt. Az egyes életkorokra eső aritmetikai közép pedig 7—12 éves korig mindössze fél indexegységnyi változást mutat bizonyosságául annak, hogy a koponyaalak ebben a korban már csak lényegtelen változáson megy át. Ugyanezt bizonyítja a koponyajelző főcsoportjainak gyakorisága is. A kisméretű rövidfejűség ugyanis 7—9 éves korban 10%-ban s 11 éves korban 1.53%-ban s 12 éves korban 11.11%-ban fordult elő. — Ugyancsak a túlnagyfokú rövidfejűség 21.43—33.33%-nyi gyakoriságot mutat. A nagyfokú rövidfejűség ellenben mindenütt az eseteknek körülbelül felében (50—57%) fordult elő, tehát ez a 7—12 éves matyófiúk jellegzetes koponyaalakja gyanánt tekinthető.

Az 52 matyófiú kephal indexének elosztását a XVI. táblázat tünteti fel, melyből kiderül, hogy az összes esetek 82—99 jelzőértékek közé esnek 18 egységnyi ingadozással. A középen fekvő 4 jelzőérték 88—91 együttes gyakorisága az eseteknek közel 50%-át teszi s így a 7—12 éves matyófiúk jellemző koponyajelző értékeül tekinthetők. E jelző értékek a nagyfokú rövidfejűség (hyperbrachykephalia) csoportjába esnek.

XVI. Táblázat.
52 matyó fiú hosszúság-szélességi jelzője.

Sorszám	Jelző	Egyén	%
1	82	2	3'84
2	83	—	—
3	84	2	3'84
4	85	3	5'77
5	86	4	7'70
6	87	2	3'84
7	88	7	13'46
8	89	7	13'46
9	90.5	6	11'54
10	91.5	5	9'62
11	92	3	5'77
12	93	2	3'84
13	94	4	7'70
14	95	—	—
15	96	—	—
16	97	4	7'70
17	98	—	—
18	99	1	1'92

Az ingad terj. 82—99 = 17 egység. 52 egyén 100.0%.

Végül a matyó gyermekektől szerzett adataink eredményeit az egyes életkorok jellemzésére össze-
sítsük és egészítsük ki a *haj- és szemszín* vizsgálata-
tunk eredményeivel.

*A 10 éves matyófiúra jellemző a 130 cm-es ter-
mei, közel ugyanolyan széles karol, fejtípusára
pedig a hyperbrachycephalia. Szem- és hajszínére
50% barnaszemű és hajú, 21.5% kék, ugyancsak
28.5% szürkeszemű, míg 28.0% szőkehajú, 14.3%
sötét szőke és 7.20% fekete hajú.*

*A 11 éves matyófiúra a 133 cm.-es termet és
134 cm.-es karol jellemző. Fejtípusa ugyancsak
hyperbrachycephalia. Szemszínére 47.37 barna,
47.37 szürke s 5.26 kék, míg 52.63 barna, 42.10 szőke
és 5.26 százalék feketéshajú volt.*

A 12 éves matyófiúra jellemző a 135 cm. magas termet s a 134 cm. széles karol. Fejtípusa némileg eltérő, amennyiben erős hajlós van a brachykephalia felé. Szemszínére 55.5 szürke, 44.5 barna s megfordítva hajszíne 55.5 barna, 44.5 százalék szőke volt.

HETEDIK FEJEZET.

A magyar gyermek egyénisége.

A magyar gyermekről szóló lélektani adatok elemzése.

A felnőtt magyarságot jellemző érzések, képzet- és akaratműködések, az egyéniségét összetevő elemek gyökereit meg kell keresni a magyar gyermekek lelkében; ki kell nyomozni eredésüket, amely valóban nagy és bonyolult feladat. Itt értünk feladatunk legnehezebb részének küszöbéhez, mikor a magyar gyermekről szóló lélektani adataink analízisét kezdjük meg, hogy végül a magyar gyermek lelki arculatának megrajzolását megkísérelhessük.

A magyarországi gyermek akarat- és képzetműködésének megnyilvánulásairól a Magyar Gyermektanulmányi Társaság gyűjtött vagy kétszáz-ezret elérő adatot. A különböző témájú adatgyűjtés gondosan előkészítve s megszervezve volt. Az egyes adatgyűjtések célját, a kérdéseket, amelyekre zavaró és támogató hatások kizárásával a gyermekeknek 8 éves kortól írásban, azon alul egyenkint szóval kellett felelniök, amelyet jegyzőkönyvben örökítettek meg; tehát a kérdéseket, a kivitel módját, idejét és szabályait ismertető füzetekkel, amelyeket minden adatgyűjtő kézhez kapott, biztosították az adatok megbízhatóságát és tudományos célokra való alkalmasságát, Idáig, a bennünket most nem

érdeklő kérdőíveket elhallgatva, hat kérdőív¹⁾ alapján szereztünk a magyarországi gyermek érdeklődéséről, játékaról, meseszeretetről, esztétikai érdeklődéséről, értelmi- és erkölcsi fejlődéséről, egyéniségéről adatokat. A Gyermektanulmányi Múzeum, mely úgyszólván e gyűjtések középpontja volt, összegyűjtötte a magyar gyermek spontán kézi- és szellemi, vers, regény, zenei kompozíció alkotásait. Ezen adatgyűjtések legtöbbször valamilyen gyakorlati célja, gyermekfejlődéstani, pedagógiai, didaktikai célja volt, a faji szempontokat teljesen nélkülözték. Azonban az adatok túlnyomó része magyar származású gyermekektől és magyar vidékekről erednek s így, ha faji szempontból nem is kifogástalan, de azért használható anyagot nyerünk a magyar gyermek megismeréséhez.

1. *A gyermek játékaról* 1911. márciusában gyűjtöttek mintegy 6000 adatot Budapesten és környékén (Kispest, Érd); Gödöllőn; Szolnokon; a Bácskában (Ó- és Újverbászon); Torontálban (Nagybecskerek, Székelykeve, Karlova); Szepesben (Lócse, Igló, Késmárk) és Kolozsvárott. Az adatok zöme Szolnokról való, feldolgozta *Nógrády László dr.*²⁾

2. *A gyermekek meseszeretetről* 1912-ben volt adatgyűjtés, amelynek során 3—19 éves korú gyermekektől kb. 5000 adat gyűlt össze a következő helyekről: Budapest és környéke (Rákospalota, Aszód); Szolnok; Szeged; Hódmezővásárhely; Békéscsaba; Arad; Dés; Lupény; Torontálba a (Nagybecskerek, Fehértemplom); Szepes (Lócse, Igló, Szepesszombat, Gölnicbánya); Kaposvár, Szekszárd, Pécs. Az adatokat szintén *Nógrády László dr.* kiváló gyermekpszichológus dolgozta fel.³⁾

3. *A gyermek általános és esztétikai érdeklődéséről* talán a legnagyobb adathalmaz gyűlt egybe. Az elsőt (az általános érdeklődés) 1907-ben,

a másodikat (esztétikai érdeklődés) 1911-ben gyűjtötték. A gyermek esztétikai érdeklődésének adatait *Nógrády László dr.* dolgozta fel s nyilvános előadássorozaton ismertette. Kár, hogy ezen nagyértékű ismertetés még nyomtatásban nem jelent meg. Összesen lehet vagy 60.000 adat. Ezen anyagból a következő helyekről való gyűjtések vannak publikálva: Szolnok, Kispest, Nagybecskerek és Daruvár.⁴⁾

4. *A gyermek érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődésének* megállapítására 1914. őszén, tehát a háború első időszakában folyt országos adatgyűjtés a 8—18 éves gyermekek között, összegyűlt 100.000 adat, amelyből a következő helyekről eredő adatokat dolgozta fel *Nagy László*: Cegléd, Jászberény, Békés, Gyula, Győr.⁵⁾

Az említett adatgyűjtések feldolgozott része összesítve a következő területekről erednek: Budapest, *Szolnok, Cegléd, Jászberény*; Dunántúl: Győr, Kaposvár, Szekszárd, Pécs; Torontálmegye; Szepesmegye; Békéscsaba, Gyula; Nagyvárad; Arad; Dés; Lupény; Kolozsvár; *Daruvár*.⁶⁾

Tehát a feldolgozott gyűjtések zöme magyar vidékekre és magyar kulturális gócpontokra estek, azután más nemzetű területekre. A továbbiakban csupán a magyar területeken, illetőleg a *magyar* gyermekekről szóló adatokat használom fel.

A JÁTÉK. Ha a magyar gyermek játék- és meseszeretetről gyűjtött adatokat áttanulmányozzuk, azokból faji szempontból alig profitálhatunk valamit.

A gyermek életében ugyanis mind a játék, mind a mese domináló szerepet visz; azok testi és szellemi fejlődésében elsőrangúan ható tényezők, amelyet minden fajta gyermeknél egyaránt fellel-

hetünk. Minden fajta gyermekének biológiai szükséglete a játék, a mese. Ezen adatgyűjtésekből is ez tűnik ki, mert a magyar gyermekeknél az a játékfajta kedvelt elsősorban, amely kifejlődésében segítségére van. Így a *testedző* játék már a 3 éves kis gyermekeknek is kedvelt játék (e korban 4.10%) és a 10. évtől kezdve évről-évre fokozódik a kedveltsége,⁷⁾ mely a 21 éves korban kulminál. A 10 éves korig a *testedző* játékokban jellemző motívum a felnőttek utánzása és a társasosztón (40%-ot elérő és meghaladó számban.)

A MESE. A 3—6 éves kis gyermekek az enni-valóról szóló mesék szeretetében *Nógrády**) szerint az életbenmaradás ösztöne nyilatkozik meg a gyermekben. Szereti azokat a meséket, amelyeknek tárgya a fajfentartás egyszerű cselekvése, az evés.

Bizonyos az, hogy némi eltérések lesznek a különböző fajta gyermekeinek játékaiban és meséiben, de bizonyos az is, hogy a motívumok, a biológiai szükség érzése azonos. Sajnos, adatainkból faji jellegzetességet nem tudtunk kihámozni bizonyára azért is, mert a játék, a mese a fejlődésnek olyan« általános jelensége, akár a test fejlődése s amint« bizonyos életkorig a testi fejlődésben faji szempontból alig mutatkozik számba jöhető eltérés, úgy a játékban és a meseszeretethben sem tűnik fel faji jellegzetesség. Lehet azonban, ha a fejlődésnek ezen területét pontosabban megismerjük, vagy ha összehasonlításra alkalmas, bővebb konkrét anyagunk lesz, későbbi életkorban a faji jellemvonások is megállapíthatók lesznek.

AZ ÉRDEKLŐDÉS. A faji jellemvonások megnyilatkozásának megállapítására egyik legalkalmasabb terület az *érdeklődés motívumainak* ki-puhatólása. A faji psziché, az őt környező természeti és kulturális hatásokból azt asszimilálja, amelyek kibontakozásához szükségesek. A növények a

földből azokat a savakat, alkotórészeket szívják magukba, amelyek nemcsak fejlődésükhöz szükségesek, hanem egyéni (faji) alkatuk tartalma kíván. Éppen ezért különösen nagy jelentőséget tulajdonítunk a magyar gyermek érdeklődése megfigyelésének, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ezen témájú adatgyűjtésének.

A gyermek érdeklődésének kipuhatolására szolgáló kérdések között, amelyekre ezen adatgyűjtés során a gyermekeknek önmaguktól, spontán kellett felelniök, van egynéhány, amelyekre adott feleleteket fajfejlődés szempontjából kitűnően lehet felhasználni. Ezek például:

Melyik tantárgyat szereted! Miért¹⁾

Mivel foglalkoztok otthon legszívesebben f
Miért?

Mi szeretnél lenni? Miért?

Kihez szeretnél hasonlítani? Miért?

Sajnos, ezen rengeteg adat (kb. 40.000-ről van szó) anyagi okokból eddig még nincs teljesen és egységesen feldolgozva. Ebből csak néhány gyűjtő a saját gyűjtését dolgozta fel, amelyek közül, mint amelyek kitűzött célunknak megfelelők, megemlítem a *szolnoki* gyűjtést (853 8—18 éves fiúktól) és a pozsegamegyei daruvári Julián-iskolában (38 8—12 éves gyermek, köztük 21 fiú, 17 leány) gyűjtött feleleteket. Az *előbbit* Nógrády László dr., az *utóbbit* Ballai Károly dolgozta fel.⁹⁾

A szolnoki gyűjtés a feldolgozottak között a legnagyobb s eredményei faji szempontból felhasználhatók; a daruváriban pedig, ha számra kevesen, de színmagyar gyermekek nyilatkoztak meg.

Most a következő két kérdésre adott feleletek eredményeit analizáljuk:

Melyik tantárgyat szeretitek legjobban? Miért?

Kihez szeretnél hasonlítani? Miért!

Ezen kérdésekre adott feleletek elemzése után megállapítható volt, hogy *mind a szolnoki, mind a*

daravári gyermekek a faji vonatkozású tantárgyakat szeretik. Így a szolnokiak a történelmet (elemi 79%, polgári 16%, gimnázium 18%); a magyar olvasást (elemi 39.8%). A daruvári kis zsellér magyarok a magyar nyelvet és olvasást szeretik 47.4%-ban. Érdekesek és meghatók a megokolások, amelyek az egyes beszámoló tanulmányokban bőven meglelhetnek.

Kihez szeretnél hasonlítani? Miért? kérdésre nem a megjelölt konkrét személy a fontos, hanem a megokolás, a *miért-re* adott válasz.

A szolnoki gyermekek megokolásaiban az idealisztikus szempontok vezetnek. Így *erkölcsi* okokból (mert becsületes, igazságos, hálából stb.) szeretne választott mintaképéhez hasonlítani

az elemi iskolások közül	110.6%
a polgári iskolások közül	18.9%
a gimnazisták közül	23.5%

Érzelmi okokból (mert szereti, vallásos, hazafias stb.)

az elemi iskolások közül.....	41%,
a polgári iskolások közül	8.4%,
a gimnazisták közül	20%.

Értelmi okokból (mert okos, eszes, szellemes, művelt stb.)

az elemi iskolások közül	2.5%,
a polgári iskolások közül	13.0%,
a gimnazisták közül	34.5%.

Eszztétikai okokból (mert szép stb.)

az elemi iskolások közül	52.5%,
a polgári iskolások közül.....	32.1%,
a gimnazisták közül.....	1.5%.

Anyagi okokból (mert gazdag, hivatalos van, stb.)

valamennyi gyermekek ..... 20.4%-a szeretne valakihez hasonlítani.

A daruvári idegen nép között szolgasorbaB
sínylődő gyermek magyarság

<i>esztétikai</i> okokból (mert szép, szép haja van stb.)	27%,
<i>erkölcsi</i> okokból (mert jó, de- rék stb.)	24.3%,
<i>értelmi</i> okokból (mert okos, stb.).....	11.0%,
<i>anyagi</i> okokból pedig.....	16.2%

választotta meg mintaképét.

AZ ÉRZELMI, ERKÖLCSI ÉLET. Álma-
gyar gyermek jellemző érzelmi megnyilatkozásai-
nak megbecsülhetetlenül gazdag tárháza, bőerü
aranybányája az az adatgyűjtés, amelyet a Ma-
gyar Gyermektanulmányi Társaság a háború első
időszakában, 1914. év őszén folytatott le. Ez az
adatgyűjtés, amelyet a már elmondott módon szer-
veztünk és hajtottunk végre, az egész Nagymagyar-
ország területén folyt s vagy 100.000 adatot ered-
ményezett.

Ennek Jászberényből, Ceglédről, Győrből, vé-
gül Békésről eredő anyagát (sajnos, az egésznek
csak egy részét s ebből is csak a fiúkét) *Nagy
László* dolgozta föl.¹⁰⁾ Jászberény, Cegléd szín-
magyar terület; Győrnek, Békésnek alig néhány
százaléknyi oly nemzeti kisebbsége van, amely e
városok magyar faji jellegét nem érinti. *Nagy
László* e mesteri munkája, amelyben különösen a
magyar gyermek érzelmi, erkölcsi fejlődését klasz-
szikus módon állapította meg és írta le, a magyar
gyermektanulmányi irodalomnak örökbecsű ter-
méke. E mű garmadáját foglalja magában a ma-
gyar fiú belső életét megvilágító tényeknek.

Nagy László a feldolgozott feleletekben meg-
nyilatkozó erkölcsi elemek alapján, teljesen induk-
tíven a magyar gyermek erkölcsi érdeklődésének
hét főirányát a következőkben határozta meg:

1. *A győzelem erkölcsi értékelése, ide tartoz-*

nak a győzelem miatt érzett örömet, emelkedett hangulatot, dicsőség érzését, az ellenség fölött érzett karörömet stbit tartalmazó feleletek.

2. *A harciasság erkölcsi értékelése*, a küzdelem nagybecsülését, a harci erények: a bátorságot, vitézséget, a hősiességet, vagy ezek ellenkezőjét feltüntető feleletek.

3. *A tulajdon és jog elemű* feleletek, mint a területnagybodás megbecsülése, a régi történelmi jogok fölüljárása fölött érzett öröm.

4. *A becsületérvzés*, ebbe a kategóriába tartozó feleletek a büntetést, a megalázást, a hűséget, a kötelességiudást, a férfias magatartást értékelik.

5. *A vallásosság*.

6. *A faj- és a hazaszeretet*, végül

7. *az altruisztikus érzelmek*, az emberszeretet a szolidaritás különböző megnyilvánulásai.

Nagy László eredményei alapján bemutatjuk a magyar gyermek erkölcsi világában a legintenzívebben ható érzelmek kereszt- és hossz-metszetét.

A XVII. Táblázat a magyar gyermek egyes életkorában legerősebben ható érzelmeket szemlélteti.

Egy kurta pillantás alatt megállapítható a harciasság, a hazaszeretet, a győzelem iránti vágy uralma a magyar gyermek érzésvilágán, csak ezután elég kevés esetben (5) az altruista érzelmek következnek, míg a többiek, a tulajdon és jog, a becsületérvzés és a vallásosság elaprózódó százalékszámokkal kerülnek sorra.

A 9—12 éves korban legerősebb a győzelem és a hazaszeretet; a 13—14 évesek a harciasságért és a győzelemért buzognak; 15 éves korban a harciasság'és a hazaszeretet a vezető érzelem; 16 évesek ismét a harciasság, azonban a harmadik helyen az altruista érzelmek vannak; míg a 17—19 éves korban a harciasság és a hazaszeretet érzése az, amely előnti a magyar gyermek érzésvilágát.

XVII. Táblázat
A magyar gyermek egyes életkorában legerősebb hatású érzelmeiről.

A magyar gyermek		Melyik érzelem (erény) a legerősebb?	Hány %-ban fordult elő	Melyik érzelem (erény) a legerősebb?	Hány %-ban fordult elő	Melyik érzelem (erény) a legerősebb?	Hány %-ban fordult elő	Jegyzet
9	győzelem	40'4	hazafiaság	27'6	altruista érzelmek	17'7	Középszámok: Győzelem . . . 38'3% Harciaság . . . 46'8% Hazaszeretet . . . 35'7% Altruista érzelmek 19'0%	
10	"	59'4	"	35'7	harciaság	26'9		
11	"	56'6	harciaság	44'1	hazaszeretet	42'6		
12	"	69'7	"	49'3	"	38'1		
13	harciaság	56'1	győzelem	55'3	hazafiaság	34'6		
14	"	63'6	"	44'6	"	33'3		
15	"	63'1	hazafiaság	42'8	győzelem	38'0		
16	"	60'0	hazaszeretet	41'6	altruista érzelmek	32'2		
17	"	62'5	hazafiaság	28'7	"	25'7		
18	"	65'4	"	34'5	győzelem	27'0		
19	"	59'1	"	45'4	altruista érzelmek	27'2		
éves korában								26'2

Az alábbi összeállítás azt mutatja, hogy az egyes érzelmek intenzitása a magyar gyermek melyik életkorában a legnagyobb?

XVIII. Táblázat.

A legerősebben ható érzelem a magyar gyermek melyik életévében kulminál?

	A magyar gyermek életévében	Százalékszámban kifejezve	Jegyzet
A tulajdon és jog háttérű érzelmek legerősebbek a	11	9'3%	} éves korban
A győzelem erkölcsi értékelésének érzése legerősebb a	12	69'7%	
A becsületérzés érzése legerősebb a	14	12'8%	
Az altruista és a vallásos érzelem a legerősebb a	16	32'2% 1'6%	
A harciasság erkölcsi értékelésének érzése legerősebb a	18	65'4%	
A hazaszeretet érzése legerősebb a	19	45'4%	

Ha a magyar gyermek erkölcsi érzelmét vizsgáljuk, látjuk, hogy az egyes erkölcsi érzelmek intenzitása igen nagy eltéréseket mutat. A táblázat adatai szerint a vallásos érzés legerősebb foka százalékszámban kifejezve a legcsekélyebb 1.6%, míg a győzelemlágy érzése 69.7%-os intenzitást mutat. Az előbbi a magyar gyermek 16, az utóbbi a 12 éves korára esik. Ezen két határértéken belül intenzitás szerint következnek:

1. A győzelelvágy.....	69.7%-kal a 12. évben
2. a harciasság.....	65.4%-kal a 18. évben
3. a hazaszeretet.....	45.4%-kal a 19. évben
4. az altruista érzelm.....	32.2%-kai a 16. évben
5. a becsületérzés.....	12.8%-kal a 14. évben
6. a tulajdon és joghátterű érzelmek.....	9.3%-kal a 11. évben
7. a vallásosság.....	1.6%-kai a 16. évben.

A magyar gyermek erkölcsi érzelmeinek sokoldalúságát és mélységét, más oldalról vizsgálva azokat, ugyancsak határozottan szemléltette főnti összeállításunk.

Föltűnő a vallásos érzés kisebb intenzitása, azonban meg kell jegyeznünk, hogy a magyar gyermek valamennyi érzelmi megnyilatkozásában tapasztalható a vallásos érzés, az életében, mondhatjuk, állandó és egyenletes hatású érzelm. Ezzel a megállapítással megegyezik *Eötvös Károly* megfigyelése, amelyet *Herman Ottó* is közöl „A magyar nép arca és jelleme” c. könyvében (156. lapon): „A magyar faj nem imádkozó. A kéregetés nem természete, még az Istenhez is röstel minduntalan könyörögni.”

A győzelelvágy, harciasság, nemkülönben a fajszeretet, a hazafias érzés nem egyformán jelentkezik a magyar gyermek életében. 9 éves korában a győzelelvágy igen erős intenzitással kezdődik s betetőződik a 12 éves korában; innen kezdve megcsappan. A harciasság érzelm jelentékeny intenzitással (26.9%) a 10 éves korban lép föl s állandóan erősödve (63.1%) 15 éves koráig fűti a magyar gyermeki lelket. Ettől kezdve hol fogy, hol erősödik intenzitása s 19 éves korban 59.1%-nál megáll.

Egyébként az összes érzelmek között a harciasság általában a legjobban ható érzelm, aminek fő részben talán az aktualitás is az oka.

A hazafiasság érzése, *Nagy László* megkapó hasonlata szerint „már a 8 éves korban a hazafias

érzésnek gazdag forrása (23.8%) buggyan ki a gyermek lelkéből, amely a 10 éves korban már hatalmas árrá (35.7%) dagad s szembetűnő apadások nélkül hömpölyög végig az egész gyermek és ifjúkoron. — 19 éves korban a legerősebb, 45.4%-kal.”¹¹⁾

A hazafias érzésben két típus állapítható meg: az alsóbb fokon a faji érzés, a szülőföldhöz, az ország földjéhez való ösztönszerű ragaszkodás nyilvánul meg, a magasabb rendű hazafias érzések motívuma már a haza fogalmához kapcsolódik s a legmagasabb fokon azok a feleletek állnak, amelyekben a haza az érzéki elemektől megtisztulva, mint elvont fogalom jelenik meg.

„A győzelem a gyermek érdeklődésének kimagasló tárgya, erre vágyik különösen. A győzelem iránti ezen érdeklődése egyik fő oka a gyermek gyakorlatias gondolkodása, amely minden cselekvésben sikert, minden küzdelemben a győzelmet becsüli sokra. A győzelem szeretetének másik főoka a gyermek hazafias érzelme, amely igen erős erkölcsi motívuma a gyermeki léleknek s amely különös mértékben táplálja a vágyat a győzelem iránt.”¹²⁾ A gyermek a 14 éves kor előtt a harcot, a győzelmet becsüli valamire, ellenben az ifjú korban már alárendelt jelentőségűvé válik a győzelem, mint erkölcsi érték s az ifjú figyelmét a győzelem oka, a hozzávezető harc, a küzdelem mozzanatai kötik le... A győzelem és a harciaság szeretetével mind számbeli arányánál, mind belső viszonyánál fogva a hazafias érzés függ össze szorosan. Ez a három érték, *a győzelem dicsősége, a harcias erények csodálata s a hazaszeretet erénye uralkodik a (magyar) gyermekeken.*”¹²⁾

AZ ÉRTELMI TÍPUS. A magyar gyermek értelmi megnyilatkozásában is találunk faji elemeket. Ezt ugyancsak Nagy László tárta föl, mikor

konkrét feladatból a különböző vidéki iskolába járó tanulók lélektani típusát törekedett megállapítani.¹⁴⁾ E tanulmány a jászberényi, a ceglédi, a győri és a békési főgimnáziumok tanulóiról szól.

A tanulók értelmi megnyilatkozásaiban megállapítható különbségeket az alábbi összeállítás szemlélteti, amelyben mind a konkrét, mind az elvont típusú feleletek átlaga az országos átlaggal összevetve olvasható.

XIX. Táblázat.
Főgimnáziumi tanulók értelmi típusai.

	Átlagos középsszám	A győri	A jászberényi	A békési	A ceglédi
		főgimnázium tanulói			
A konkrét feleletek százalékszám . . .	54·8%	48·8%	51·8%	59·2%	61·6%
Az elvont feleletek százalékszám . . .	45·2%	51·2%	48·2%	40·8%	38·4%
Összesen . . .	100·0%	100·0%	100·0%	100·0%	100·0%

E szerint a békési és a ceglédi gimnáziumok ifjúsága feltűnően konkrét gondolkodású a győri és a jászberényi gimnáziumok ifjúságával szemben, akik inkább az elvont gondolkodásra hajlanak.

Ha az absztrakt gondolkodás (A) százalékszámát elosztjuk a konkrét gondolkodás (K) százalékszámával, e két százalék mennyiség viszonyszámát kapjuk. így kiszámítva az előbbi táblázat adatait, a mutatkozó különbségek még élesebben jelentkeznek.

Győr	1.06
Jászberény	0.94
<i>Átlag</i>	0.82
Békés	0.69
Cegléd	0.62

Azaz az átlag fölött vannak a győri és a jászberényi gimnázium tanulói, alatta a békési és a ceglédi tanulók.

Egyébként is az egyenként analizált adatok szerint a győri és a jászberényi gimnáziumok tanulóinak gyorsabb ütemű az értelmi fejlődése, lassúbb a békési és a ceglédi tanulóknak, ami szembe-tűnően azt mutatja, hogy két különböző típusról van szó.

Ennek a tipikus eltérésnek okát keresve, *Nagy László* a tanulók társadalmi viszonyainak és szü-leik foglalkozásainak beható vizsgálata alapján megállapíthatta a szülők intelligenciájának hatását a gyermekek értelmi fejlődésére, azonban ezen ha-tás nem bizonyult törvényszerűnek. Az azonban határozottan megállapítható volt, hogy a földmű-ves foglalkozású szülők elhatározó hatással voltak a gyermekek értelmi fejlődésére, amennyiben a gyermekekben a konkrét irányú gondolkodás ki-fejlődését segítették elő.

Ezen az alapon *Nagy László* úgy határozza meg e négy gimnázium tanuló ifjúságának lélek-tani típusát, hogy „a dunántúli dombosvidék ele-vénebb mozgású és intelligensebb lakosságának, nemkülönben a jázság hevesebb vérmérsékletű la-kosságának befolyása inkább a gyorsabb fejlődés-nek kedvez; ellenben Békésnek és Ceglédnek las-súbb, de kitartóbb mozgású, higgadt vérmérsékletű lakosságának fejlődése lassúbb menetű és gondol-kodása konkrétabb jellegű s ez a lelki és fiziológiai sajátság rányomja bélyegét az ottani tanuló ifjú-ság lelkületére is.”¹⁵⁾

Ez az eredmény még azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy az iskolának a gyökere mélyen a nép lelkében van, mert hatását még a középosztály gyermekeit magába foglaló gimnáziumokban is érezhetjük.

NYOLCADIK FEDEZET.

A magyar gyermek képe.

Mindezek után mindazon lélektani elemeket, amelyeket eddigi elemzésünk során a faji fejlődés szempontjából jellemzőnek elfogadhattunk, összefoglaljuk.

Azokból a színekből, amelyeket a palettánkra szedtünk, kísérreljük meg a magyar gyermek képének, arculatának megfestését.

Azonban, hogy összehasonlíthassuk, szükséges még a felnőtt magyarságot jellemző érzés- és gondolatvilág vázlatának az elkészítése is. Erre, sajnos, elég kevés adatunk van. A hazai föld flórájának, faunájának világa immár tökéletesen ismerős, ezeknek általában és részleteiben igen kiváló tudósai voltak és vannak, azonban a magyar ember pszihéje, ha nem is ismeretlen terület, annak megnyilatkozásait összefoglaló tudományos munka még nincs, leszámítva a pozitív esztétika szerzőjének, *Pékár Károlynak*, néhai kiváló munkatársunknak, értékes kísérletét „A magyar nemzeti szépről” szóló művét.¹⁾

Ha a rendelkezésre álló irodalomból megkeresünk, melyik a legjellemzőbb, legfeltűnőbb vonása népünknek, akkor a különféle szerzőktől egyöntetű feleletet kapunk: a hazai rög, a magyar faj, a ma

gyar haza szeretete az az érzés, amely uralkodik & magyar ember összes, többi más érzelmein.

Vámhéry Ármin írja, hogy a magyar nép kiemelkedő nemzeti szelleme „olyan szellem, amely a nemzet minden rétegét áthatotta és élteti; oly szellem, amely a nép testébe később beleolvadt idegen-etnikai elemeket rövid idő alatt tősgyökeres magyarokká változtatta; végre olyan szellem, amely gyengítettlenül ezer esztendő múlva a nemzetnek időközben tökéletesen megváltozott alkatrészeit mintegy bűvös kötelékként körülveszi, egyesíti és életre erősekké teszi.”²⁾

Ezt az uralkodó érzelmet élesszemű idegenek is meglátták, mint *Heinrich Winkler*, breslauer egyetemi tanár,³⁾ sőt *Walter Crane* Budapesten jártakor állapította meg, hogy jellemző a hazafias irány, ez a „karakterisztikus magyar érzés ott van mindenben és uralkodik, elhatalmasodik az összes befolyásokon.”⁴⁾

Pékár Károly, a már megemlített érdemtelenül elfelejtett művében a magyar géniusztörténetét akarta megalkotni, igen tanulságosan foglalta össze a magyarság esztétikai érzéseit és alkotásait s behatóan írt azon magyar jellemvonásokról, amely a képzetműködésben, gondolkodásban, érzés- és akaratműködésben nyilvánul meg.

A lelki funkciókat, változásokat mérlegelve, a különféle érzés és akaratműködések relatív arányát keresve *Pékár Károly* úgy találta, hogy a magyar jellemben bizonyos józanság ugyan mindig uralkodni látszik, mégis az érzések túlsúlya jellemzi inkább fajunkat; a magyar szenvedélyes nép. Ez tükröződik vissza a magyar zenében, táncban, a költészetben, stb.

Vámhéry Ármin, *Herman Ottó*, *Vadnay Andor*⁵⁾ és *Pékár Károly* által a példák sokaságával és az összehasonlításra alkalmas adatokkal támogatott egyéb jellemző tulajdonságaival, mint termé-

szetes józanságával, viselkedésében megnyilvánuló komolysággal, illendőséggel, méltósággal, sőt büszkeséggel, becsületes egyenességével, határozottságával, lélekbeli szívességgel, vendégszeretetével, kifejezésbeli világosságával, határozottságával s ha az érem fénylő oldalát elfordítjuk, látható szívós ragaszkodását a régi, megszokott formákhoz, amit nem róhatunk hibájául föl, mint a munkabírása és szívós akaraterejével szemben tapasztalható munkaszeretet hiányát, nehézkességét, alkalmazkodás és vállalkozó szellem hiányát, szóval, ezekkel a jellemvonásokkal és kedély életének megnyilvánulásaival nem foglalkozhatunk, mert a gyermek magyarságról ezen lelki megnyilatkozások egyike-másikáról sem biztos adataink, sem hiteles megfigyeléseink nincsenek, továbbá azért sem, mivel *n* felsorolt jellemző vonások nagy része a gyermekben még nem mutatkozhatik, lévén azok a kifejlett magyarság jellemző vonásai.

A magyar gyermek érzés világában is, mint a felnőtt magyarságnál láttuk, mindent meghaladó érzés a faji, a hazafias érzés. Szereti a történelmet, mert abban fajtája hősi küzdelmeiről olvas, nemzet fönttartó harcait ismeri meg; szereti nyelvét, amelyet felnőtt korában meleg és természetes érzéseinek kifejezésére használ föl. Csak ezek után fordul érdeklődésével a faji szempontból semlege? ismeretek felé.

A felnőtt magyarság józan gondolkodásának gyökereit megeljük a magyar gyermeknél is, ugyanis gondolkodásában erősen konkrét hajlandóságú, amellyel a valóság talaját nem veszíti el maga alól. Mindamellet gondolkodásában túlnyomó az eszményi motívum. Rokonszenvét elsősorban és egyenlő arányban erkölcsi és érzelmi elemek költik föl s ezután következnek az értelmi motívumok. Anyagi érdekek is felköltik ugyan érdeklődését, azonban alig számbavehető mértékben.

Akaratműködésében feltűnő a harc, a küzdelem iránti hajlandóság. Ezen a téren, akár a felnőtt, elszánt és határozott.

A magyar gyermek arculatának ezt a néhány pozitív vonását, amelyet a magyarországi gyermektanulmányozás egyéb eredményei mellett a magyar tudomány asztalára letehet, *Herman Ottó* alábbi sorai teszik teljesebbé.⁶⁾

Mi a magyar ember jellemének az ősi öröklődésen felül, iskolája, fejlesztője?

„Nincs nép, felel *Herman Ottó*, melynek gyermeke oly korán kerülne a nagy és súlyos felelősség iskolájába, mint a magyar gyermek.

Alig hogy a kislány a fűzfavesszőt meg tudja suhogtatni, már kezére bízzák az egy folt ludat, amellyel kiszáll a libalegelőre. Egy falat kenyér és valami hozzávaló kendőbe kötve, ez az egész napra való eleség. És a gyermek megfékezi a korával járó mohó vágyat: csak akkor nyúl az eledelhez, amikor az evés ideje bekövetkezett. Ebben nagy fegyelmező hatalom rejlik, mely a jellem alakulására irányadó.

Ez a 6—8 éves teremtés felelős a kezére bízott jószágért; meg kell védenie a sólyomtói, sastól, kánya tói; meg kell óvni az elszéledéstől, a kártételtől. Ez a gondoskodás iskolája.

Megfigyeli állatját, megkülönbözteti minden tulajdonsága szerint az egyest a többitől; megfigyeli szokását, táplálékját s azontúl mindazt, ami körülötte él. Ez az értelem iskolája ...

A fiú 7—8 éves korában szőrin üli meg a lovat, kiviszi párosan a legelőre, már éjszakára is. A felelősség iskolája ez.

A lovat hajnalban haza kell hozni; az éjszaka csöndjében, a magányosságban félni nem szabad.

A korai szőrin való lovaglás teszi a magyart Európa legjobb lovas katonájává, egyáltalán lovaszá.

Más lábas jószág mellé adva, ez a fiú kiszáll hajnaltól alkonyatig; elesége, mint a lányoknál láttuk. Értelmét fejleszti a csillagok serege, a „jó fű” ismerete, a mező apró állatvilága, a rábízott jószág minden sajátsága, tulajdonsága s ennek révén fejlődik ki az a bámulatosan éles megkülönböztető tehetség...”

JEGYZETEK.

Mielőtt anyagom felhasznált irodalmi forrásairól beszámolnék, röviden megemlékezünk e munka történetéről.

A *Gyermektanulmányi Múzeum* megszervezésekor tudományos munkásságunk céljául a magyar gyermek típusának megállapításához szükséges adatok összegyűjtését tettük, majd, elégséges adat birtokában, azok feldolgozását tűztük ki.

E mű halavány képe annak az elgondolásnak, ahogyan ezen munkánkról beszámolni óhajtottam, mert, sajnos, a háború, majd a forradalmas idők, főképpen, ezen nehéz évek múltán, anyagiak hiányában, nem tudtuk munkánkat a megkezdett tempóban folytatni, sőt az állami támogatás megvonásával azt szüneteltetni kényszerültünk, így e munkában csupán arról tudok beszámolni, amit az idők mostohasága dacára teljesíteni tudtunk.

E munkában valóban a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 25 éves működésének egyik oldaláról óhajtok beszámolni, mert mindaz a munkálat, amelyet könyvemben fölhasználtam, e társaság kebelében végzett munkásság eredménye.

A Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak számos jeles kezdése volt, amelyek nemcsak az elméleti tudományosságnak vagy a gyakorlati pedagógiának, hanem az általános kulturális életnek is maradandó-értékei.

Azonban, ha valaki, nagyon helyesen, feltenné azt a kérdést, vájjon a magyar gyermektanulmányi tudományos munkásság, mit reprezentál a magyar faj megismerését munkáló ismeretágban: erre a kérdésre legyen szerény válasz e könyv, amelyet, ím, leteszek a magyar tudományosság oltárára azzal a hő óhajjal, bár lenne az a hatása, hogy végre, szervezeten és következetesen kutató és feldolgozó munka indulna meg, amelynek eredményét, a magyar faj fejlődését, kulturális szintjét, típusát az egyetemes tudományosság közkincsévé tehetnénk.

A magyar tudományosság ezzel nemcsak saját magával, nemzetével, hanem az egyetemes kultúrájának is tartozik . . .

Egyébként munkám első fogalmazása az az értekezés volt, amelyet a *Magyar Néprajzi Társaság-ban* 1920 októberében tartott székfoglalóm alkalmával mutattam be.

Székfoglalómmal kapcsolatban, bőven indokolt javaslatot is terjesztettem a nevezett társaság válaszmánya elé, amelynek veleje ez volt:

A Magyar Tudományos Akadémia a szölbajövő tudományos társaságokkal közösen alkosson a magyarság testi típusának és szellemi állapotának megállapítására munkaprogramot, amelyet azután következetesen hajtson végre s e munkásság eredményeit publikálja. Ezzel a kollektív munkával lehetne biztosítani azt a nagy célt, amelyért kis múzeumunkban is dolgoztunk. Sajnos, bár indítványomat nagy megértéssel fogadták, azonban a nehéz viszonyokra való tekintettel ad acta tették. Nem akadt egy tekintélyes magyar tudós férfiú, aki e koncepciót magáévá tette volna s a kezdeményezést kezébe vette volna. Csak melleleg jegyzem meg, hogy egyes balkán államok a maguk népének ismertetését, nem is szigorúan vett tudományos alapon, még a háború előtt megkísérelték, nem minden eredmény nélkül . . .

A következő 1921. évben *Helsinki-ben* megtartott első

finn-ugor tanügyi kongresszus kért tőlem dolgozatot, amelyre én a Magyar Néprajzi Társaságban bemutatott kibővített értekezésemet küldtem ki. E munkám további sorsáról nem tudok semmit, bár a kongresszus elnökségének köszönő sorai azt is tartalmazta, hogy ez értekezésemet valamelyik finn tudományos folyóiratban közli, azonban, hogy ez megtörtént-e vagy sem, nem tudom. Már 1925-ben készen volt e könyvem nem publikált része Is. mert az antropometriai rész 1916-ban az *A Gyermekekben*, a matyófiúkról szóló rész pedig 1925-ben az *Antropológiai Közleményekben* már megjelent, azonban a sanyarú viszonyok miatt csak most jelenhetik meg.

A magunk megismerésére törekvő közönség jóindulatába ajánlom ezt a szerény kezdeményezést.

*

Az előszóhoz.

¹⁾ Az I. kérdőív témája: A gyermek érdeklődéséről. 1907., 1913.

Ebben a füzetben többek között a 7. kérdés: „Mii játszótk a legszivebben és miért? — lett alapja némi kiegészítéssel „A gyermek és a játék” c. munkának.

A II. kérdőív témája: A gyermek esztétikai érdeklődéséről. 1911.

A III. kérdőív témája: A gyermek egyénisége. 1909.

A IV. kérdőív témája: A Gyermektanulmányi Múzeum szervezete és az anyaggyűjtés szabályai. 1910. U. ez német nyelven is megjelent.

Az V. kérdőív témája: A mese hatása a gyermekre. 1912.

A VI. kérdőív témája: A gyermek felfogása a háborúról. 1914.

A VII. kérdőív témája: A gyermek felfogása a forradalomról. 1918.

(Ezt az adatgyűjtést azonban az izgalmasan rohanó időkbén nem lehetett végrehajtani.)

Ezekén kívül kisebb keretekben gyűjtettek adatok a gyermek képzeleiről, gyűjtő szenvedélyéről, erkölcsi éleiről, erkölcsi fogalmának kialakulásáról, valamint a gyermekkori emlékekről.

²⁾ L. Ranschburg Pál dr. és főképpen Nagy László laboratóriumi munkásságát, amely felöleli a gyermek legkülönbözőbb szellemi megnyilvánulását és képességeit.

³⁾ Ballai Károly és Répay Dániel: Az első országos gyermektanulmányi kongresszus naplója. 1913.

⁴⁾ A gyermeknevelés kiskatéja. 1912.

Ballai Károly: A gyermektanulmányozás módszerei 1911. Második kiadásban 1913.

Ballai Károly: Tíz év a magyar gyermektanulmányi irodalomból 1907—1916.

Éltes Máttyás: Rövid útmutató a Binet—Simon-féle intelligencia vizsgálatokhoz.

Herodek Károly: A siketnéma és vak gyermek erkölcsi világa.

Lovách József: A vakok érzékszervei.

Nemes Lipót: A kültelki gyermekek élete és jövője.

U. a.: Pedagógiai és gyermektanulmányi szempontok a gyermekvédelem magyar rendszerében.

Nógrády László: Az egykegyermek.

Ságody Otmár: Zongoradarabok kezdőknek.

Szlányi Lajosné: A nevelés lélektana.

⁵⁾ Binet-Dienes: Az iskolásgyermekek lélektana.

Grósz Gyula dr.: A gyermekegészségtan.

Nagy László: A gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődése. (A háború és a gyermek lelke.)

Nagy László: Didaktika gyermekfejlődéstan alapon.

Nagy—Ranschburg dr.: Kisérleli nyomtatványok.

Nógrády László dr.: A gyermek és a játék.

U. a.: A mese.

⁶⁾ Megnyílt 1911-ben.

1. Nagy László: A Gyermektanulmányi Múzeum lörlénete. A Gyermek. 1911. évf.

Ballai Károly: A Gyermektanulmányi Múzeum gyűjteményeinek leírása.

Ballai Károly: A tízéves Gyermektanulmányi Múzeum. A Gyermek 1921. évf.

⁷⁾ Például közölünk az 1928—29 év előadássorozatóból néhány témát: Tuszkai Ödön dr.: Az átöröklés és alkalmazkodás, mint a jellemfejlődés tényezői. — Imre Sándor dr.: A jellemnevelés alapvető kérdései. — Mester János dr.: Az ifjúság vallási érzületének fejlődése. — Nógrády László dr.: A gondolkodás, az értelein és az akarat szerepe a jellem kialakulásában. — Lechnitzky Gyula: A jellem kialakulása a nemzeti szellem hatása alatt. — Tóth Zoltán: Rendellenességek a jellem fejlődésében. — Frank Antal dr.: A cserkész törvény szellemében, való nevelés. — Kemény Gábor dr.: Az ifjúság világnézetének kifejlődése.

⁸⁾ Radványné-Rultkay Emma: Az ifjúság erkölcsi fejlődésének hibái.

⁹⁾ Nógrády László dr.: A büntetés hatása a gyermekekre. — Répay Dániel: Hogyan illeszkednek be fiaink és leányaink a felnőttek társalmába. — Frank Antal dr.: A cserkészélet és a család viszonya.

¹⁰⁾ Nagy László: A pályaválasztás.

¹¹⁾ Nagy László: A tehetséges gyermek.

¹²⁾ Ozorai—Bálint: Tehetségvédelem és pályaválasztás.

Az első fejezethez.

¹⁾ L. Nagy László: A gyermektanulmányozás mai állapota. Budapest, Franklin, 1907. 13 és a köv. lapjait.

²⁾ Ez az adatgyűjtés a világháború kitörése előtt jó évtizeddel történt.

³⁾ Lásd Nagy—Ballai: A Gyermektanulmányi Múzeum szervezete és az anyaggyűjtés szabályai. 1910. (u. az németül is.)

³⁾ Nógrádi László dr.: *A gyermek és a játék*. Budapest, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság kiadása, 1912.

⁵⁾ Nagy László: Kapcsolat a különböző iokú iskolák tanítási rendszere között. „A Gyermek” 1914. évi. 506 s köv. lapjain.

⁶⁾ a gyermekre vonatkozó megállapításokat Nagy László fejlődéstani előadásai nyomán állítottam össze.

Collins F. Howard: S. H. szintetikus filozófiájának kivonata. Budapest, Politzer, 1903. I. 394 s a köv. lapokat.

A második fejezethez.

¹⁾ Ebből magyar	12.944 fiú, 11.930 leány	= 24.874 gyermek
német	2.050 fiú, 1.968 leány	= 4.018 gyermek
oláh	2.103 fiú, 1.529 leány	= 3.632 gyermek
szláv (tót, vend, szerb, horvát)	866 fiú, 730 leány	= 1.596 gyermek
zsidó	449 fiú, 425 leány	= 874 gyermek
idegen általában	954 fiú, 698 leány	= 1.652 gyermek
Összesen	19.366 fiú, 17.280 leány,	= 36.646 gyermek

²⁾ Bartucz Lajos dr.: Az iskolás gyermekek természetbeli növekedése Magyarországon. Antropológiai Füzetek I. és II. évfolyamában.

³⁾ A vizsgált területek fajnépsége magyar, sőt Balogh Pál: „Nép-fajok Magyarországon” című műve szerint 50 évvel ezelőtt is magyar volt fajkisebbség nélkül.

⁴⁾ Máramarosziget lakosságának fajok szerinti elosztása a következő: magyar volt 32.5%; német 19.25%; román 32%; orosz 15.5%; egyéb 0.75% — 100%.

⁵⁾ Lásd bővebben: Éltés Mátyás: A Binet—Simon-féle intelligencia vizsgálatok eredményei magyar gyermekeken. A Gyermek 1911. évf. 214 s a köv. lapon.

A harmadik fejezethez.

¹⁾ Éltés Mátyás: A Binet—Simon-féle intelligencia vizsgálat eredménye magyar gyermekeken. A Gyermek VIII. (1914.) évf.

²⁾ L. Szász Irén: „az iskolába lépő gyermek” és „A gyermek az iskolázás első évében”. I. A Gyermek II. (1908.), III. (1909.) és V. (1911.) évfolyamait.

³⁾ Török Ödön dr.: Fejkörfogat és szellemi képesség. 1913.

⁴⁾ Nagy László: Adatok a serdült korú leányok testi fejlődéséhez. A budapesti VI. ker. áll. tanítónőképző intézet értesítője az 1913—14. tanévre.

⁵⁾ Koczián Lajos dr.: A tanuló-ifjúság testtani vizsgálata. A máramaros-zsigeti kir. kath. főgimn. értesítője 1909—10-ik tanévről.

⁶⁾ és ⁷⁾ Grósz Gyula „Gyermekegészségtana” 112. s követk. lapokon.

⁸⁾ Földvári Mihály: Testfejlődési viszonyok a nagyváradai prém. főgimn. tanulóinál. Nagyvárad, 1913.

⁹⁾ Mokos Gyula: Diáklányok növekedése két háborús iskolai évbjn. Budapest, Hornyánszky, 1916.

¹⁰⁾ Bartucz Lajos dr.: Az iskolás gyermek termete. Antropológiai Közlemények I. és II. évf.

¹¹⁾ Tuszkai Ödön dr.: Iskolaorvosi tapasztalatok. A Budapesti Orvosi Újság 1911. évfolyamából különlenyomat. Ebben a tanulmányban Tuszkai a Bp. VIII. ker., Tavaszmező-uccai áll. főgimn. tanulóinak testtani vizsgálatairól számol be. Minket érdeklően megemlítjük, hogy az egész iskola tanulóinak 17 százaléka tiszta magyar, 26 százaléka kevert, végül 57 százaléka idegen származású volt.

¹²⁾ Jankó János dr.: A Balatonmelléki lakosság néprajza. Budapest, 1902.

¹³⁾ Feltüntetik, hogy nemzetiségi eredetre valló családhoz tartozó gyermek adatait is a felhasználandók közé vettem. Ezt Szeremlei következő soraival indokolom: „. . . a beköltözött idegenek nem sokára elmagyarosodtak s a város törzsökös lakosai közé beolvadtak, még pedig jórészen felismerhetetlenül. Ugyanis a magyarosodás gyakran kiterjedt a családnevekre is azért, hogy sok beköltözöttet csupán nemzetiségéről szólítottak, Oláhnak, Tóthnak, Rácznak; sokat származása helyéről, még többet foglalkozásáról vagy keresztnévéről s ezek a ragasztott nevek pótolták a lassankint feledésbe ment eredeti vezetékneveket. . . .” (L. Szeremlei Sámuel: Hód-Mező-Vásárhely mostani lakossága eredetéről és szaporodásáról. Magyar Tudományos Akadémia, 1909.)

Amihez, ha hozzávesszük, hogy valamely egyéni tulajdonság *is lehet* a családnév eredete, viszont csúfnévül is kaphatott valamely magyar család nemzetiségi nevet; minthogy továbbá az egyéni tulajdonságot, foglalkozást jelentő vagy keresztnévű család eredetét teljes biztonsággal alig állapíthatjuk meg: nem tartottam elég oknak, a Tóth nevet, hogy annak viselője egyébként egyenlő értékű adatait kiselejtezzem.

¹⁴⁾ Keller Lajos: Mindszent története. 1700—1900. Mindszent, 1900.

¹⁵⁾ Amidőn anyagomról így beszámoltam, hálás emlékezettel gondolok azokra, akik ebben a munkámban szeretetteljes gondossággal támogatni jők voltak. Így matyóföldön különösen Biró Sándor miskolci és Martos Ferenc mezőkövesdi igazgatók; Kenésén Darab Lajos ottani tanító; Hódmezővásárhelyen Exner Leó tanár és Herman János isk. igazgató és végül Mindszenten Vitos Jánosné tanítónő és Szentirmay Aranka, akkor még erzsébetfalvai tanárnő azok, kiknek meleg barátsággal mondok ezúton is köszönetet.

¹⁶⁾ Egy gyermek adata.

¹⁷⁾ Egy gyermek adata.

¹⁸⁾ Két gyermek adata.

¹⁹⁾ Három gyermek adata.

²⁰⁾ A jelzőszám után zárójelben az előforduló esetek százalékszámát jelzik.

A negyedik fejezethez.

²¹⁾ Magy. Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője. 1912. 267. 1.

Az ötödik fejezethez.

²²⁾ Dr. Lucy Hoesch-Ernst: Das Schulkind in seiner körperlichen und geistigen Entwicklung. I. Teil. Anthropologisch-psychologische Untersuchungen an Züricher Schulkindern. Otto Nemnich. Leipzig 1906.

²³⁾ V. Mercante: Variations de l'Indice Céphalique selon l'âge et les sexes. I-er Congrès International de Pédologie. Volume I-er Page 220 etc. Misch et Thron. Bruxelles 1912.

²⁴⁾ I. Rudolf Martin: Lehrbuch der Anthropologie in Systematischer Darstellung. Gustav Fischer. Jena 1914. 544. 1.

²⁵⁾ Rövidfejű ugyancsak 39.29%.

²⁶⁾ Végzetre megemlítem, hogy „A Magyar Gyermekek Kephallindex” c. tanulmányom (Ranschburg Gusztáv bizománya 1918.) külön is megjelent, amelynek Függelékében közöltem a gyermekek neveit, származási adatait, továbbá a fej méreteit és jelzőit.

A hatodik fejezethez.

*) A matyókról I. Istvánfy: A matyó nép élete. Miskolc, 1897. Legújabb összefoglalás róluk szigeti Györfly István munkája: A matyók. L. Népünk és Nyelvünk 1929. évf. 137 s. köv. lapjait. -) sz. Györfly i. m. 160. old.

A hetedik fejezethez.

¹⁾ 1. A gyermek érdeklődése. 1907. — 2. A gyermek esztétikai érdeklődése 1911. — 3. A gyermek egyénisége 1910. — 4. A gyermeki alkotások összegyűjtése 1910. 5. A mese hatása a gyermekre 1912. — 6. A gyermek felfogása a háborúról 1914.

²⁾ Nógrády László dr.: A gyermek és a játék. 301. 1. (Budapest, 1912.)

³⁾ Nógrády László dr.: A mese. Budapest 1917. (I.—XII., 1—232 lap, I.—XXXII. táblázat.)

⁴⁾ I. a 9. jegyzetet.

⁵⁾ Nagy László: Adatok a gyermek érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődéséhez. (A háború és a gyermek lelke.) Budapest, 1916. 143 lap.

⁶⁾ Mindezen helységek közül szinmagyar területen fekszik: Szolnok, Cegléd, Jászberény, Daruvár, vagy igen kevés, 1—10%-os nemzeti kisebbségű terület (Győr, Kaposvár, Szekszárd, Pécs, Nagyvárád, Gyula.)

⁷⁾ 10. évben 30—91%; 21. évben 100%.

⁸⁾ Lásd: Nógrády: A mese 115 l.

⁹⁾ Nógrády László dr.: A gyermek érdeklődése. — Ballal Károly: Mi után érdeklődnek a Julián-iskolások? Mindkettőt lásd: A Gyermek 1908. (II.) évfolyamában.

¹⁰⁾ Nagy László: Adatok a gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez. (A háború és a gyermek lelke.) Budapest, 1916. A M. Gyermek-tanulmányi társaság kiadása. Nagy László e munkában a feldolgozás módszeréről is bőven beszámol.

¹¹⁾ L. Nagy László i. m. 89. oldalon.

¹²⁾ L. Nagy László i. m. 85. és 88. oldalon.

¹³⁾ L. Nagy László i. m. 89. oldalán.

¹⁴⁾ Nagy László: A gyermek lelki fejlődésének lipusai az iskolák szerint. „A Gyermek” 1917. évf. 145. s. köv. lapokon.

¹⁵⁾ L. u. o. 156. oldalon.

A nyolcadik fejezethez.

¹⁾ Pekár Károly dr.: A magyar nemzeti szépről. Harmadik kiadás. 1910. Kókai Lajosnál, Budapest.

Ebben a munkában először történik kísérlet a magyar jellem, érzés- és akaratműködések tudományos megállapítására és összefoglalására. — Elméleti alapja a szerzőnek a „Positiv esztétika” 1897-ben megjelent korszorított munkája.

²⁾ Vámbéry Ármin: A magyarság keletkezése és gyarapodása. Budapest, Franklin, 1895. 380. old.

³⁾ Heinrich Winkler dr.: Die Magyaren und ihre alte Kultur. (Breslau, 1911.) c. munka több helyén.

⁴⁾ Idézve Pekár i. m. 62. oldalán.

⁵⁾ Vadnay Andor: A Tiszamellékről c. munkája több helyén. Budapest, 1900.

⁶⁾ Herman Ottó: A magyar nép arca és jelleme. Budapest, 1902. 156. s. a köv. lapon.

TARTALOMJEGYZÉK.

AJÁNLÁS	3
Nogrády László dr.: ELŐSZÓ	5

ELSŐ FEJEZET.

Melyik életkor a legjellemzőbb a gyermekre?

Vájjon a gyermek szellemi fejlődése is az ősök szellemi fejlődése nyomán történik-e? — A fejlődés megindítója a szükség. — A primitív embernél a külső kényszer nagy szerepe. — A gyermeknél e külső kényszer ösztönné alakul át. — Két probléma: meddig fejlődik önmagától a gyermek? Melyik korban mutatkozik a faji jelleg? — Hazai és külföldi vizsgálatok és eredményei. — A 9—10 éves gyermek és a primitív ember lélekfejlődéstani összehasonlítása	11
--	----

MÁSODIK FEJEZET.

A gyermek fejlődésében a faji sajátosságok mikor jelentkeznek.

A probléma megoldásának nehézségei. — Bartucz Lajos dr. adatai. — Az emberrélevés ideje. — A gyermektanulmányi vizsgálatokban a faji szempont fokozottabb figyelembevétele szükséges. — Koczián Lajos és Ballai Károly eredményeinek	
--	--

különbözőség-e. — Oka: az anyag megválasztásában levő eltérés. — Binet-Simon test-jeinek különféle értékei a más fajú gyermekeknél.

HARMADIK FEJEZET.

A magyar gyermek kephal-indexe.

Az anyag megválasztása. — Módszer. — A magyar gyermek hosszúság-szélességi jelzője és gyakorisága. — Milyen a magyar gyermek egyes korában hosszúság-szélességi jelzője? — A hosszúság-szélességi jelző egyes értékeinek gyakorisága a magyar gyermek különböző életéveiben. — A hosszúság-szélességi jelzők eloszlása..... 25

NEGYEDIK FEJEZET.

A felnőtt magyarok és a gyermek magyarok hosszúság-szélességi jelzői.

Bartucz Lajos dr. és Ballai Károly adatainak egybevetése 44

ÖTÖDIK FEJEZET.

A magyar és az idegen gyermekek jelzői.

Az indexszámok Garson-féle csoportosítása. — Lucy Hoesch-Ernst (Svájc), V. Mercante (Argentina) és Ballai Károly adatainak egybevetése 52

HATODIK FEJEZET.

A matyó fiúk képe.

A matyók mint a magyarság reprezentánsai. — A matyó fiúk termete, fejkerülete, karöle, hosszúság-szélességi indexe. — A 10, 11, 12 éves matyófiúk 58

HETEDIK FEJEZET.

A magyar gyermek egyénisége.

- A magyar gyermekekről szóló lélektani adatok elemzése.
- A Magyar Gyermektanulmányi Társaság adatgyűjtései a gyermek játékaról, meseszeretetről, általános és esztétikai érdeklődéséről, érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődéséről. — Ezen adatok analízisa. — A magyar gyermek értelmi típusa— 64

NYOLCADIK FEJEZET.

A magyar gyermek képe.

- A felnőtt magyarság jellemző érzés- és gondolatvilága. — Vámbéry, Winkler, W. Crane, Vadnay Andor a magyar emberről. — Pékár Károly összefoglalása. — A magyar gyermek. — Mi a magyar ember jellemének iskolája, fejlesztője? — Herman Ottó sorai 79
- JEGYZETEK..... 81